

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра теорії та методики фізичної культури

Сухонос Віталій Сергійович

**ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ФУТБОЛУ
ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХУ МОЛОДІ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (фізична культура)

Галузь знань: 01 Освіта

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістр

Науковий керівник
_____ І.В. Іваній
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри ТМФК
«__» _____ 2021
Виконавець
_____ В.С. Сухонос
«__» _____ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ	7
1.1. Футбол стародавніх часів	7
1.2. Зародження футболу на Русі	11
1.3. Історія розвитку стилів футболу	20
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ФУТБОЛУ	31
2.1. Головні етапи розвитку футболу у післявоєнні часи	31
2.2. Процес розвитку футболу на Україні	35
2.2.1. Історія харківського футболу	40
2.2.2. Історія розвитку футболу на Київщині	44
2.3. Історія футболу – фактор підвищення національного духу молоді	50
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, який може та демонструє нам все більше нового та цікавого, у темі спортивних ігор футбол посідає дуже важливе та значиме місце як в Україні так і в Європі. Футбол представляє собою один із найулюбленіших видів ігрового спорту у всьому світі. Щоб увійти до головних потреб сучасної молоді футболу було потрібно всього майже двадцять років. Зараз ми знаємо про щорічне проведення таких видів змагань, як першість міст та областей, змагання серед студентів та школярів, висновком яких стають всеукраїнські змагання по футболу.

Ця ніби проста та звичайна на перший погляд гра, яку ми звикли бачити постійно бо вона стала частиною життя кожного із нас хочемо ми того чи ні, насправді не просто гра, а можливість для її гравців розвивати силу, швидкість, витривалість, спритність, сміливість, наполегливість, рішучість, силу волі та на головне місце цього списку я хочу поставити саме працю в команді та товарицькість. Для кожного спортсмена, футболіста у тому числі відкривається унікальна можливість виховати у собі самостійність, ініціативність та творчу активність, при цьому завжди пам'ятаючи про інтереси усього колективу та про процеси взаємодії усієї команди між собою. Розвиток цього виду спорту проходить на досить швидкому темпі, гра постійно змінює свій характер прямуючи у бік інтенсифікації діяльності кожного гравця у процесі матчу [1,с. 18-20].

АРФІ – генеральна асамблея міжнародних федерацій, провела та виставила публікацію на тему розвитку окремих видів спорту у всьому світі. На перше місце була поставлена саме гра в футбол – як за рейтингом кількості країн, так і за кількістю професіональних спортсменів, які регулярно займаються лише одним видом спорту та приймають участь змаганнях та олімпіадах.

У сучасному світі футбол вважається однією з найпопулярніших командних ігор Європи та світу. Рівень розвитку футболу це той рівень який ми усі знаємо, це той рівень якому необхідно вирішити певні проблеми

організації навчально-тренувального процесу, те як будуть використовуватися найбільш доскональні форми, методи та засоби тренувального процесу.

Казакова П. М., Лисенчук Г. А., Соломонко В. В., Зеленцов А. М., та Шамардіна В. М. вважають, що до головних характеристик футболу можна додати гармонійно розвинуту наступальну та оборонну потужність команд та зміцнення взаємного зв'язку між процесом атаки та оборони. Саме це на думку фахівців стало причиною того щоб звернути увагу на технічно-тактичні можливості наших футболістів, яку в свою чергу можна визначити великою кількістю прийомів та слугує у якості бази для ефективного процесу змагальної діяльності. Що стосується змагань які проводяться на найвищому рівні то в такій грі перемогу може здобути лише та команда яка в запасі буде мати більшу кількість різних видів тактичних комбінацій та взаємодій учасників команди. Після проведеного аналізу вітчизняної літератури яка стосується теми футболу, можу з упевненістю сказати, що сам процес росту конкуренції на міжнародній футбольній арені ставить перед фахівцями завдання, стосовно процесу розроблення новітніх теоретичних положень тактики гри та принципів ведення вірної спортивної боротьби на футбольному полі.

Дивлячись на сучасні тенденції розвитку футболу, можна помітити, що вони показують те як процес проведення підготовки футболістів став провідним між іншими різновидами процесу підготовки спортсменів інших видів спорту, у зв'язку з тим, що саме він обирає їхню цільову спрямованість та безпосередньо їх зміст роботи, представляє конкретні обов'язки футболістів окремої команди під час різних ігрових ситуацій, допомагає обрати вірну систему гри, виокремлює та підкреслює параметри моделей кожної команди. Тактику можна назвати головним змістом на протязі усього ігрового процесу під час зустрічі. За умови вдало обраної тактики боротьби проти свого противника, значною мірою зростуть можливості для досягнення перемоги, а відповідно невдало підібрана тактика або неправильна реалізація

її у ході матчу зазвичай стає причиною поразки команди [2,с. 81]. Уміння швидко та правильно вирішувати задачі стосовно усунення суперників та використання власних зусиль з правильним їх розподілом на протязі усієї гри особливо під час атак показує рівень тактичної зрілості як команди загалом так і кожного її учасника окремо. Успіх команда може здобути лише за умови доброї організації та що не менш важливо активної участі усіх учасників команди на протязі усього матчу особливо під час атак та захисту.

Швидкість розвитку футболу сучасного світу вимагає від тренерів постійного та безперервного пошуку нових, кращих та досконалих тактичних комбінацій і взаємодій, саме тому у сучасному світі актуальним є саме проведення аналізу тактичної побудови гри футболістів вищого класу.

Мета та завдання даної роботи.

Мета дослідження полягає у проведенні аналізу процесу розвитку футболу за період його розвитку від початку до наших днів та описати футбол – як один із факторів який впливає на підвищення національного духу молоді.

Опираючись на мету можу назвати **завдання** які предстануть перед нами:

- 1) Ознайомитися та дослідити процес історії розвитку футболу його стилей та тактик;
- 2) Представити аналіз футбольних тактик;
- 3) Описати процес розвитку футболу у післявоєнні роки;
- 4) Продемонструвати футбол у якості впливового фактору на підвищення національного духу молоді.

Об'єктом дослідження – є процес розвитку футболу та його тактики.

Предметом дослідження – є безпосередньо гра в футбол, яка використовує різноманітні футбольні стилі, тактики та техніки.

Гіпотезою цієї теми буде вислів, який звучить так – гра в футбол буде вдалішою для тієї команди, у якої буде тактичний рівень буде підготовлений на вищому рівні.

Теоретичним значенням – є саме той факт, що після завершення даної роботи її можливо буде використовувати у процесі проведення уроків фізичної роботи у якості засобу удосконалення плану фізичного виховання.

Практичне значення роботи є саме те, що її можливо буде використовувати студентам та вчителям фізичного виховання, які проводять власні дослідження на тему етапів розвитку футболу та його тактик.

Апробація роботи. Результати кваліфікаційної роботи пройшли апробацію на наукових конференціях: *Сучасні проблеми фізичного виховання та спорту різних груп населення: матеріали XXI міжнародної науково-практичної конференції молодих учених* (Суми, 27-28 жовтня 2021 р.). Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2021. та *Materials of the 2-nd international scientific online conference* May 25, 2021 Bratislava, Slovakia.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФУТБОЛУ

1.1. Футбол стародавніх часів

Футбол – по праву вважається однією з найдавніших ігор яка відома людству. Точну дату його зародження назвати неможливо, адже в кожній країні вона різна. Архівні джерела, які були знайдені в Єгипті та Китаї, а саме візерунки на яких зображені гравці з м'ячем або окремо м'ячі, надають вченим підстави для висунення тверджень, що футбол був відомий людству, ще задовго до нашої ери. Опираючись на ці данні англійський професор Барканс висловив власні переконання, в яких було сказано, що у футбол з кам'яним м'ячем могли грати ще первісні люди. У Китаї ця гра набула популярності аж понад 5000 років тому. Імператори тих часів відносили цю гру до головних засобів які впливали на фізичну підготовку військ.

Воїни тих часів проводячи гру на футбольних полях намагалися використовувати такі тактики, які б вони могли застосувати на полі бою, та в першу чергу вдосконалити основні принципи атаки та захисту. У ті часи м'яч виробляли зі шкіри та наповнювали кінським волоссям. Футбол з надутими м'ячами почав свій розвиток лише у XVIII столітті. Досить докладний опис гри в футбол був описаний уже майже 2000 років тому у правилах навчання воїнів Китаю. У архівних даних ця гра описується так: участь у змаганнях приймало дві команди; головною задачею кожної команди було потрапити м'ячем у отвір сітки, яка була натягнута між двома бамбуковими жердинами. Команда переможців нагороджувалась досить щедрими призами. Деякі популярні гравці навіть могли отримати частку та бути обраними на високі військові або державні посади. Трохи згодом футбол почав розвиватися та став поширюватися у Японії під назвою «Кемарі». Тут ця гра не змогла сдобути високого рівня популярності серед населення, проте стала частиною великої кількості релігійних обрядів.

Проведені в стародавній Греції та Єгипті археологічні розкопки разом з архівними джерелами показують нам що у тій місцевості футбол був досить

відомою та поширеною грою. Так, він описується всесвітньо відомим автором «Одісеї» Гомером. Там ця гра могла виступати у якості складової частини спратанського виховання юнаків, так як до правил було додано демонстрацію елементів боротьби та сили кожного учасника.

У стародавній Греції сучасний футбол мав цілих три назви: «Файнінда», «Гарпаціон», «Епіскурос». Проте лише перших два види мали спільні риси з сучасним футболом, там участь могло приймати лише дві команди по п'ятнадцять чоловік завданням яких було оволодіти м'ячем та провести до воріт або визначеного місця лише ногами не торкаючись руками. Літературні джерела показують нам зв'язок Софокла, Александра Македонського, Діонісія з грою у м'яч, у сучасному світі існує велика кількість згадок того, що гімназії стародавньої Греції мали спеціально відведені майданчики для цієї гри, яку повинен був організувати та провести окремий учитель. Гра у футбол використовувалась не лише у якості дієвого засобу для фізичного розвитку воїнів але і у якості способу оздоровлення усієї нації. К.Гален - римський лікар і природодослідник, описував гру з м'ячем, як метод забезпечення фізичної, психічної підготовки та розвитку найширших мас. Він вважав, що саме ця гра повинна використовуватися як один із могутніх заходів лікування того часу. Саме використовуючи цей метод боротьби зі старінням Гален міг не лише протистояти даному процесу але й мав міцне здоров'я [7, с. 232].

Після занепаду стародавньої Греції, футбол який на той час мав назву «Гарпастум», почав досить швидко завойовувати римлян а особливо захисників цієї імперії. Тут зміст гри носив дещо інший характер, головною задачею цієї гри було саме переддача та перекидання м'яча руками гравців між командами та зенсти його за лінію, яка знаходилась на половині майданчика суперників. Ті лінії мали назву «голеві лінії». Проте те поле також мало і центральну лінію, яка і поділяла майданчик на дві рівних частини. У правилах тієї гри було написано, що один і той же самий гравець

не може володіти м'ячем два рази до моменту завоювання воріт суперника. При умові порушення правил, м'яч передавався команді суперників.

Гравці, які приймали участь у матчах того часу мали окреме взуття, яке римляни іменували «кальцеус». Корінь цього слова зберігається аж до наших часів та застосовується у слові "кальціо" яке перекладається, як футбол.

У процесі завоювання нових територій римські воїни почали просуватися в глибини Європи – Німеччини, Англії та Франції, у процесі чого почали впроваджувати на території цих країн свої звичаї та ігри у тому числі. Легіонери весь вільний час присвячували грі у футбол.

Франція іменувала цю гру як: «Soule» або «Choule». Завдання гравців футболу цих країн зводилося до переміщення м'яча від однієї лінії поля до іншої. Процес гри та боротьба за м'яч між командами була абсолютно безкомпромісною та навіть часами небезпечною. Це і сприяло написанню королівських правил та парламентських указів, які поставили наказ про заборону цієї гри на їх території, що стало причиною тимчасового занепаду у процесі розвитку футболу [Зс. 143].

В Англії самим популярним видом розваги того часу вважалася гра під назвою «футбол натовпу». Ігри неорганізованих гуртів могли проводитися на будь-яких майданчиках та вулицях міста, що сприяло паралізації життя населення, сприяло розтуту збитків для ремісників та торговців. Усе це викликало велике незадоволення у королів, та призвело до написання нового указу 1314 року Едуардом II, в якому було зазначено: «У зв'язку з тим, що гра у м'яч призводить до великого безладдя, а це само собою є велике зло, ми іменем короля під страхом ув'язнення забороняємо грати в футбол у великих містах». Цей указ буде повторений ще декілька раз послідниками Едуарда II а саме, Едуардом III, Річардом II та Генріхом IV. Для того щоб замінити футбол мешканцям міст було представлено декілька інших видів спорту: метання спису або стрільба з лука. Не звертаючи увагу на суворі заборони відносно гри у футбол, його популярність лише зростала

серед населення. Зображення на якому зображено проце гри у футбол (різьба по дереву), можлтво побачити в кафедральному соборі у місті Ланкастер, який був побудований в XIV ст. і носить титул найстарішого у світі. Про нехтування заборонами королівського наказу відносно гри у м'яч було згадано В.Шекспиром у «Комеди помилок» та «Королі Лірі».

В Італії Середньовіччя у футбол «calcio» переважно грали у містах де уже на той час існували окремі правила для участі цієї гри жителів таких міст, як Флоренція та Падуї. Так, визначалася кількість учасників в команди, були поставлені певні правила до її учасників, що у сучасному світі можна вважати витокami тактичних систем гри. Також існує розповсюджена думка, що ігри з м'ячем могли бути розповсюджені навіть аж до територій Африки та південної Америки проте там вони могли носити лише релігійно-культовий характер [6, с. 153].

Тобто, велика кількість фахівців та істориків додержуються єжиної думки, що футбол почав свій розвиток на традиційних іграх з м'ячем, які почали поширюватися ще з давніх часів та Середньовіччя, а єдиною батьківщиною його стала саме Англія, «Футбол натовпу» був поділений на два різновиди ще в першій половині XIX ст.:

- з м'ячем тільки ногами (футбол);
- гра з м'ячем руками та ногами (регбі).

Останній різновид спорту дістав таку назву через коледжі міста Регбі в якому вона культивувалася. Якщо у цьому місті у футбол могли грати лише руками, то у містечку Херроу у цю саму гру можн було пограти - лише ногами. Таким чином відбувся розподів шанувальників цих двох ігор у м'яч, так одна команда змогла досягти того, щоб м'яч був овальної форми, інша – щоб м'яч був круглої.

1.2. Зародження футболу на Долинщині

Початок розвитку українського футболу припав саме на кінець ХІХ ст. у Галичині, яка на той момент була частиною складу Австро-Угорщини. Перші футбольні команди були зібрані у гімназіях та інших навчальних закладах таких міст, як Львів, Стрия, Тернопіль та Станіслав. У 1914 р. Була проведена перша спроба провести чемпіонат по футболу у Галичині, протес проба виявилася фатальною через початок Першої світової війни. Розвиток наступних подій сприяв причиною гальмування розвитку футболу на певний період. Переломним можна назвати 1922 р. Саме у тому році почали створюватися спортивні організації такі, як: «Strzelec» (Стрілець), «Сокіл», «Луг», при яких почали збиратися і футбольні команди також.

Саме 1922 року був організований чемпіонат львівським окружним союзом футболу (ЛОСФ). Прийняти в ньому участь змогли такі команди: «Погонь», «Чарні», «Легія» зі Львова, «Полонія» з Перемишля та «Ревера» з Станіславова. Це був перелік польських команд. На початку 1920-х років свій розвиток почав Український Спортивний Союз (УСС), який почав організовувати та влаштовувати власні чемпіонати. Найбільшої популярності серед українських команд набули саме: «Буй-Тур», «Пролом» (Станіславів), «Пробій», «Роксолана» (Рогатин), «Бескид» (Надвірна), «Чайка», «Зоря» (Калуш), «Прут» (Делятин), «Довбуш», «Покуття», «Сокіл» (Коломия), «Скала» (Стрий), «Сокіл», «Тризуб» і найкраща українська команда того часу «Україна» (Львів) [5, с. 155].

Трохи згодом у 1943 році польський союз футболу прийняв рішення створити Станіславський окружний союз футболу (СтОСФ), що стало причиною розвитку футболу на території Прикарпаття. Переможцю турніру надавалося право приймати участь у змаганнях Державної ліги Польщі. Проте жодна з команд Прикарпаття не змогла вибороти право на вступ до Державної ліги протягом цілих 6 сезонів.

Долинський повіт, який був частиною складу Станіславського Воєводства носив титул найбільшо в усій Галичині. До його складу було додано три невеликих містечка та більше ніж сто сіл. Перше знайомство

Долинщини з футболем відбулося ще до початку Першої світової війни, проте зібрання перших команд та створення футбольних полів відбулося вже у 1920-х рр. Перші футбольні центри Долинського повіту були створені у селищах: Ценява, Брошнів, Голинь, Ріпне. Велика кількість молоді з с. Ценява навчались у Львові, Варшаві та Станіславові, саме вони допомогли поширенню цієї гри в селі, де проводили вільний від навчання час. Для початку будівництва стадіону «Боїсько» в с. Ріпне, місцевим жителям пришлося зрівняти частину гори. Цей стадіон протягом довгого періоду часу вважали кращим стадіоном у всьому воєводстві. В тому ж селищі була зібрана і досить сильна команда. За допомогою нафтових компаній з'явилася можливість zatrudнити кількох «мазурів» (жителі Західної Польщі), які могли грати у футбол. Спочатку назва команди звучала так: «Польмін», «Ріпне», трохи згодом була змінена на «КСЗН». З 1936 р. команда «Ріпне» на протязі 4 сезонів боролась за титул чемпіона СтОСФ. У 1936 р. Була проведена товариська гра між двома командами «Ріпне» і «Україна» (львів'яни саме робили турне Галичиною). Перший тайм завершився на користь для команди «Ріпного» 3:0, проте в другому таймі контроль гри повністю перейшов до команди «Україна». Остаточним рахунком стало 6:3 на користь команди «Україна» [8, с. 176].

Інша команда з Долинського повіту, яка мала назву – «Стшелець» (Брошнів) до складу якої входила польська інтелегенція (лікарі, вчителі) та робітники рафінерії, де перероблялась нафта з Ріпного. В 1936 р. команда посіла друге місце (після команди «Пролом» Станіславів) в «класі В» та здобула можливість продемонструвати власні сили в «класі А». Тут брошнівчани провели повних 3 сезони (1936-1939). У 1936 р. до Брошнева завітав клуб «Україна» (Львів). Для того, щоб власними очима спостерігати за цим матчем долинянам потрібно було пройти два десятки кілометрів. Гра проходила під повним контролем команди «Україна» та коли у ворота команди «Стшельця» потрапив десятий м'яч, вболівальники з Брошнева (в основному поляки) почали закидати футболістів камінням.

Повітовий центр Долина не мав власного футбольного поля. Причиною цього стала дуже висока ціна яку хотіли за землю на тій території, та відсутність техніки, яка б могла спланувати таке поле також не було. Однак це не послугувало тому щб у цієї гри було мало прихильників. Футбольні баталії проводилися в декількох місцях до яких входили – район Підзапуста, на Брочкові (пасовище біля дуба, де тепер знаходиться міський ринок), а також майданчик невеликих розмірів біля «Рідної школи» (тепер Долинське шляхове ремонтне будівельне управління). Професійних м'ячів для футболу на той час там не було через високу ціну, тому на допомогу жителям приходили гумову м'ячі та шматки заокругленої пористої гуми. Спортивного взуття на той час також не було, тому діти за часту грали старими порваними черевиками та штанями їх батьків. Через це діти були вимушені грати боєм, а штани заковувати по коліна [31,с. 86].

Нарешті піднялось питання стосовно початку будівництва стадіону на Долині. Керувати цією справою прийнявся місцевий магістрат, пожертви на будівництво також були внесені зі сторони меценатів які входили до числа жителів. Так, лікар Станіслав Котловський пожертвував 7000 зл. Також свій внесок зробили і члени польського військово-спортивного товариства під назвою «Щелець». Ділянка землі «Пластівник» була куплена в євреїв, знаходилась вона прямо поміж двох потоків, майже в центрі міста. Керівника процесу цієї роботи були Л. Тандель і А. Коляджин. Було створено 8 бригад, які були розподілені по 4 чоловіки, задачею яких було лопатами вскопувати пагорб висота якого була 2,5м. та вагонниками по рейках везти глину на інший бік, де потім її необхідно було скидати та розрівняти. Винагородження робітників отримували від обсягу зробленої роботи. Заробітна плата за день могла становити від 4 до 6 зл. за день. Початок будівництва припав на 1933 рік – завершилось до початку 1935 року. Результатом роботи стала сбудована крита трибуна місткість якої була 500 мість, сам стадіон був огорожений дерев'яним парканом, під надписом також зробили стрільницю, де отримали можливість тренуватися польські стрільці. У 1937 році був

првдений водопровід таким ином, щоб було можливо поливати газон, а взимку заливати ковзанку. На будівництві цього стадіону працювали: Вільгельм Гаворт, Йосиф Іваськевич, брати Лютани з Княжолуки, В. Рожнятовський, Степан Штень, Костецький. Стадіон був доступний лише полякам, українців туди не пускали. Було бажання створити також і українську команду проте далі розмови діло не пішло.

Однією з головних дат процесу розвитку цього стадіону стала саме дата його відкриття яка була назначена на 6 травня 1937 р. Вагомості ця дата набула саме через присутність на церемонії відкриття станіславівського воєводи, генерала Стефана Паславського. У той же день була проведена гра між «КСЗН» Ріпне – «Погонь» Стрий перемогли стріяни (1:3), в той же день була проведена ще одна гра між командами Школи підхорунжих і місцевими "Стшельцями" фіналом гри стала упевнена перемога армійців з рахунком (5:0). Форму гарвцям команди «Стшелец» (Долина) надало товариство, а спеціальне взуття для гри у футбол було євреєм Добельтом. Учасниками команди були усі поляки за винятком одного українця - Володимира Зобніваіз селища Белеїв. З футболом він вперше зіткнувся ще в роки його навчання у стрийській гімназії. За команду «Стшелец» грали Павловський, Куделя, Мар'янович, Ляхович, Пацула. Команда приймала участь лише у товариських матчах з двома командами Брошнев та Ріпне які були на порядок сильніше за них. З перемінним успіхом гралися матчі з Перегінськом, якщо матч вигравали долиняни, то завершенням гри обов'язково ставал бійка між учасниками команд [9, с. 224]. Слабшими за долину були лише команди Рожнятів і Болахів. За сезон-1937/38 «Стшелец» Долина зміг дебютувати в найнижчому «класі С» Станіславської окружної спілки футболу. Проти нього були команди калуські «Зоря», «Гашомер» і ТУР, а також «Стражак» з Ріпного. На протязі восьми матчів долиняни отримали вього одну ніч'ю з ТУРОм (1:1).

У 1937 р. в Долині грала команда угорщини «Воловець» (Закарпаття), а в 1938 р. Стрийська «Погонь» і Станіславська «Станіславовія». 1939 р.

Були проведені зустрічі між такими командами: «Рідної школи» і «Повшешною школою», великий відсоток якої становили поляки. Переможцями цієї гри стали Українці з рахунком 1:0, фінішною прямою цього матчу стала бійка влаштована її ж переможцями, учасником якої також став і сторож стадіону. Представниками «Рідної школи» були Михайло Бібик, Ярослав Гірник, Володимир Креховецький, Йосиф Миронович, Володимир Угринівський, Долько Угринівський.

У 1939 р. Галичина увійшла до складу СРСР після чого територія Долинського повіту розділилася на 3 райони: Долинський, Болехівський, Рожнятівський. У 1940 р. в Долині була проведена зустріч команд: збірної Долини та збірної військової частини, команда переможців мала потім приймати участь в кубку області. Владек Куделя, який представляв команду у якості її капітана, змусив команду покинути поле по причині необ'єктивного судження. Це і послугувало причиною того, що Долина стала представниками на Кубку області, проте гра пройшла криве невдало. Представниками команди долини на у ті роки були: М. Бібик, М. Дирів, С. Козак, К. Медвідь, В. Семенишин, М. Сень, Й. Сліпкевич. У період 1941-1943 рр. на стадіоні проводилися ігри лише серед учнів долинських шкіл. Напротязі 1944-1948 рр. в Долині ніхто не приділяв особливої уваги грі у футбол. На той момент ігри проводилися лише між учнями долинської школи, солдатами військової частини, почали проводити радянські свята, демонстрації та мітинги. Також опчали проводии стройову підготовку, та збудували трибуну спеціально для виступів керівництва району [33, с.115].

На початку 1948 р. На пост керівника райспорткомітету перейшов Ярослав Горбовий, який був дисть гарним гравцем у футбол та волейбол. За період його керування Доли почала приймати участь у змаганнях області. У місті зібралася постійна команда, учасниками якої стали учні старших класів, військовослужбовці таробітники лісгоспу. Не зважаючи на досить колоритну команду Доляни не могли стати на ряду з найкращими командами області, вони могли грати лише у другій лізі. Дуже часто можливість перейти до

першої ліги долинянам заважала команда футболістів Болехова. Під час проведення різних зустрічей з найкращими командами (матчі на Кубок) долинська команда могла отримати в свої ворота від восьми до десяти голів. Це були клубки які проводилися у другій лізі на рівні Рожнятова, Тлумача, Войнилова. До цієї післявоєнної команди входили: Михайло Бібик, Йосиф Бойдуник, Ярослав Гірник, Ярослав Горбовий, Іван Дахно, Мирон Жмуркевич, Володимир Костюченко, Володимир Креховецький, Павло Левадний, Мирон Левицький, Йосиф Миронович, Борис Михайлов, Мирон Рипан, Антон Савчин, Августин Слюсаренко, Любомир Слюсаренко, Токарев, Дмитро Торговецький, Долько і Володимир Угринівські, Микола Щербак, Тарас Яцинович. Вони стали першим післявоєнним поколінням, кар'єра якого завершилася у 1954-1957 роках.

Серед них був гравець який особливо виділявся власною тактикою гри через що став улюбленцем вболівальників Тарас Яцинович, колишній гравець команд львівської «України» і рогатинської «Зорі». Він був центрфорвардом таранного типу, який володів високим рівнем технікидриблінгу, сильним ударом з обох ніг, який зачатуприймав усю гру на себе, не зважаючи що не мав високої швидкості, до цього ще й старі травми нагадували про себе. Саме вони і стали причиною його короткого життя [10, с. 81].

Володимир Креховецький (корінний долинянин) почав свою футбольну кар'єру ставши членом команди гімназії разом з Тарасом Яциновичем, грав у півзахисті, або в нападі з Яциновичем. Разом вони представляли собою грізний тандем. Креховецький відзначився завдяки високому рівнюпрацездатності, вміння дати точну передачу, та виконанню несподіваних ударів з далекої відстані.

Ярослав Гірник - воротарь тієї ж команди, буввисокого зросту та атлетичної статури, відмінно підготовлений фізично та за часту брав безнадійні м'ячі, проте не зміг відзначитися стабільністю.

Мирон Рипан міг грати на різних позиціях як в захисті так і в нападі. Він відзначився завдяки високій швидкості, винахідливості, сильним ударом, проте емоція, які оволодівали ним зачасту ставали причиною його провальних моментів на полі.

Володимир Костюченко і Микола Щербак були центральним гравцями поля. Перший відзначився високим класом в грі головою, а другий демонстрацією самовідданості в боротьбі за м'яч. Мирон Жукевич і Долько Угринівський також були гравцями захисту, відзначились чіткою грою, частими підключеннями до атаки та сильним ударом.

Борис Михайлов став колоритною фігурою цієї команди. Весь в наколках зі статурою штангіста, він м'ячем міг ламати дошки в огорожі стадіону проте рідко попадав в м'яч. Більш завсе міг «зламати» як чужих та і своїх, слідуючи за принципом «бий своїх, щоб чужі боялись». В Болехові до 1945 р. стадіону, як такого, не існувало, проте товариські ігри з долинянами проходили в с. Лисовичі, Великі Дідушичі, «на Ріні» - державному полі біля ріки Сукіль, яке зараз майже цілком забудоване. Газда Венгжин, котрий мешкав неподалік, по завершенню кожного футбольного матчу забирав вставні ворота додому. Матчі влаштувалися ще неділі [11, с. 305].

Питання будівництва стадіону в Болехові піднялося вже в післявоєнний час, коли місто отримало статус районного центру та стало місцем дислокації радянської дивізії. В 1945 р. в Форовичів конфіскували майже увесь город у самому центрі міста та почали впорядковувати стадіон з допомогою солдат та молоді. До осені того ж року була поставлена огорожа поля та поставлена дерев'яна трибуна для вболівальників. Членами першої футбольної команди стали солдати та жителі міста. З команди перших футболістів Болехова необхідно виділити саме: Лева Косика, Михайла Шомея, Стаха Маленевича, Рудольфа Гібеля, Рудольфа Мазура, Тараса Лугового, Теодора Гльошка, Володимира Сумеркіна, Данила Мельника, Леоніда Божка, Миколу Годила. Останній, був уродженцем Херсонщини, по завершенню служби в армії одружився та став

жителем Болехова. З 1948 до 1962 р. був незамінним капітаном та тренером у Болехові. Він був висококласним гравцем, який був запрошений у ветеранську збірну Івано-Франківської області які були суперниками ветеранів київського «Динамо».

Післявоєнний період харктерий своїми великими успіхами болехівського футболу. Команда на протязі 4 сезонів була учасниками чемпіонатів області. Проте з 1959 року болехівчани почали відставати від долинських команд, а в 1963 році понизили свій ранг до другої ліги, та починаючи з того періоду в Болехові не було такої ж сильної команди. Можливо на це вплинула ліквідація Болехівського району, та припиненням виступів М. Годилю, Р. Мазур та інші ветеранів за команду, може причиною стало саме той факт, що сильні болехівські гравці стали членами долинської команди під назвою «Нафтовик». Проте необхідно віддати належне болехівчанам. Їх футбол завжди виділявся власним колоритом, традиціями де ставка завжди ставилася на вихованців [32, с. 56-60].

У післявоєнний час відроджуватися становлення футболу почало і у Вигоді також. Футбольне поле селища кілька разів було перенесене та протягом деякого часу його взагалі не існувало. Команда селища вимушена була грати в Мізуні. Нарешті в середині 1950-х років був збудований стадіон в Пацикові. Вигода в той час демонструвала футбол на невисокому нівні. Найбільша різниця гри у вигодян буда в Калуші з різницею 0:16 на користь місцевого «Хіміка». Членами команди яка представляла селище Вигода були: Роман Федорів, Михайло Мальон, Петро Дубінін, Ігор Кучмістий, Мирон Бардиш.

У 1960-і роки відбувся різкий скачок у процесі розвитку футболу у Вигоді. Це мало прямий зв'язок зі зміною иректора вигідського лісокомбінату, яким став А. Грищенко – великий шанувальник футболу. Він був присутній на кожному матчі кманди Вигоди. Грищенко запропонував Євгену Рудіку посаду спортивного інструктора який міг би займатися футболом у с. Вигода. Після чого у Вигоді почали з'являтися гравці з сусідніх міст та сіл області, у

той же час команда почала виступати у першій лізі області, у якій проієла цілих десять сезонів.

Кращими гравцями клубу були Тарас Мельник, Дмитро Бардиш, Семен і Василь Мельники.

З початком 1960- х років стрімкого розвитку почав набувати і футбол у селищах району. Спочатку були проведені короткотривалі турніри (1-2 дні), проте трохи з часом команди селищ почали розігрувати навіть першість Фізкультурно-спортивного товариства «Колс». Щодо сільського футболу Долинського району, то його розвиток був не на дуже вискому рівні. На клубових матчах які проводилися на обласних змаганнях наша команда покидала поле вже по завершенню перших ігор. Винятком серед команд була одна команда з селища Велика Тур'я. У 1970-х роках вона з успіхом приймала участь у обласних турнірах товариства «Колос» та навіть ставал призером на цих змаганнях. В кращу сторону відбулися зміни саме після очолення товариства Ігорем Ванчаком. Він збільшив кількість проведених змагань, демонстрував хід першості в пресі району, демонстрував спроби наведення порядку в суддівстві. На той момент були в селищах і люди які робили власний внесок докладаючи зусиль у процес розвитку футболу. До таких людей відносились: М. Фреїв, М. Попик (В. Тур'я), Г. Новошицький (Белеїв), П. Каблак (Раків), Я. Синишин (Міжріччя), М. Рипан (Рахиня), В. Гнатойко (Тисів), а також Богдана Новошицького і Костянтина Петрушку, що понад 20 років виступали за команди Белейова і Великої Тур'ї [16, с. 34-36].

На післявоєнні роки припадає і розквітання вуличного футболу на Долинщині. В недільні дні проводили міжособні змагання команди: Загір'я, Одиниці, Оболоні, Новички, Міста. Були відомі у вуличному футболі Ярослав Стехурський, Євген Медвідь, Йосиф Іваськевич, Роман Кушлик, Олександр Руденко, брати Євген і Ярослав Іваськевичі, Ярослав Сливчук, Теодозій Грицей та ін [12, с. 255].

1.3 Історія розвитку стилів і тактик футболу

У процесі розвитку футболу разом з ним змінювалися та розвивалися і його тактичні побудови розміщення гравців на полі. Тактика поділяється на три головні категорії:

- 1) розстановка гравців;
- 2) дії команди під час атаки або оборони, по відношенню до всієї команди, або її частини;
- 3) стандартні положення.

Головною задачею тренерів та гравців правильно визначити місце положення кожного гравця на полі та способи, які вони повинні використовувати для досягнення мети гри – головною метою гри є безпосередньо забити гол у ворота суперників та не дати їм цього зробити. Саме тому необхідно приділяти увагу усім трьом категоріям тактики, та безперервно стежити за процесом еволюції гри загалом [14,с. 156].

Розстановка гравців

Розстановка гравців у футболі визначає місце окремого гравця на полі під час матчу. Хоча в ідеальна гра в футбол має бути цілком спонтанною та наділеною імпровізацією, усі відомі та успішні команди приділяють велику увагу саме дисципліні в команді на ігровому полі. У процесі гри на полі усі гравці повинні дотримуватися саме тієї розстановки, яку розписав їм тренер до початку матчу.

У процесі еволюції розвитку футболу разом розробляються та розвиваються і нові системи. Початком розвитку організації футболу стала середина XIX ст. На той момент не було майже ніяких систем тактики та чітко визначених ігрових позицій. У ті роки дорослі бігали за м'ячем на полі подібно сучасній дитворі яка грається з м'ячем на подвір'ї. Тоді перевагу мали ті у яких були більш розвинуті власні навички по типу дриблінг.

З плином часу грати у футбол ставало складніше бо він також розвивалась. Великим поштовхом у процесі розвитку стало праило офсайду. Його запозичили з відомої нам гри – регбі та почало свій розвиток з публічних

шкіл де по більшій мірі грали у футбол. У ті часи офсайдом називали ігровий момент- коли м'яч пасувався гравцесі, який знаходився ближче до воріт суперника у порівнянні з м'ячем. До того ж не звертали увагу на кількість суперників перд тим гравцем. Це не видавалося чимось неординарним для періоду коли атакувати йшло вісім осіб з команди. На своїй половині поля міг залишатися лише воротар та пара захисників, один з яких був названий півзахисником, тобто на половину виконував функції захисника на половину форварда. Таким чином це стало першою так званою тактичною системою, яка може бути позначена, як 1-1-1-8. Через невеликий проміжок часу тактика отримала невеликі зміни та потавила одного з форвардів на позицію крайнього півзахисника, що в свою чергу створило систему, яка позначалася так 1-1-2-7.

Однак трохи згодом став відчкватися вплив шотландського футболу. Це пояснюється тим, що самі перші правила які були прийняті, вступили вперше в дію саме там, шотланці вже тоді мали можливість варіювати усі відомі на той час методи гри у футбол та використовувати пас на ряду з дриблінгом [13, с. 237]. Головні шотланський клуб «Куїнз Парк» зміг розвинути митецтво пасу таким чином, що м'яч міг обертатися як вздовж так і впоперек поля, а гравці не просто та безглуздо бігали по полю за м'ячем.

Цей метод вимагав виставлення назад ще одного нападника та удосконалене використання флангів. Таким чином зародилася система 1-2-2-6. Після того як усі зрозуміли, що м'яч може передаватися з одного флангу на інший, настав час координальним змінам та зародженню системи WM.

У 1866 р. Відбулися зміни у правилі офсайду. З цього моменту вже не вважали, що гравець потрапляв в офсайд, якщо між ним та воротами знаходилося приблизно троє гравців команди суперників (один з яких міг виступати у якості воротаря), під час того як буі відданий пас. Відтепер з'явилася можливість пасувати вперед. За допомогою впровадження системи 1-2-3-5 у комбінації з пасом та дриблінгом, команди змогли забивати більшу кількості голів суперникам. Проте захисник команди «Ньюкасла» Білл

МакКрекен зміг організувати оборону власної команди таким чином, що слідкуючи за його сигналами уся команда покидала свої ворота, що загоняло команду їх супеників у пастку. Як і усі успішні тактики, які з'являються вона була помічена та застосована і командами-суперниками. З цього моменту атаки почали пробиватися ще з середини поля. На протязі деякої кількості матчів гра могла зупинятися кожні дві хвилини. Для збереження унікальності та актуальності гри, були написані нові правила [15, с. 89].

У 1925 р. законодавча Міжнародна рада запропонувала знову змінити правила офсайду. З того момент гравця не можливо було вважати в офсайді, за умови що між ним та воротами перебувало лише двоє, а не троє гравців. Ефект від змін які були внесені в це правило став вибуховим: адеж за попередній сезон команда Англійської ліги забила лише 4700 голів, а зі внесеними змінами чило голів піросло до 6373. За умови розумноо використання центрального півзахисника та гострої гри на флангах кількість забитих голів суперникам значно зростало. У сезоні 1926/27 р. Джордж Кемзелл встановив власний новий рекорд, забивши у ворота суперника аж 59 м'ячів. Проте його рекорд первершив Діксі Дін вже в наступному сезоні, забивши на один гол більше (60 м'ячів) у ворота суперників, цей рекорд ніхто не зміг побити до сьогоднішнього часу. Головною переваго центрфорвардів є саме повітря, бо в повітрі вони забивають величезну кількість голів, що змусило посилитися страху у захисників. Проте трохи згодом вони були врятованя завдяки капітану та тренеру.

Чарлі Бучан, який у свій час бва одним із найдорожчих футболістів та тренер клубу в якому він тренувався, «Арсеналу», Герберт Чепмен старалися розробити абсолютну нову та іншу систему гри. Яка передбачала розташування центрального півзахисника відсунутого трохи назад тобто на лінію де стоять два інших захисника. Першим на цю позицію поставили Джека Батлера, але спроба провалилася та на його місто спробували Хербі Роберті, і тільки він почав постійно грати саме на цій позиції. З того часу змінилося не лише позиція центрально півзахисника (а точніше захисника),

зміни вплинули і на назву цієї позиція, яка змінилася на стопера. З початком успішної дії цієї системи Чемпен вирішив змінити місце двох нападників та переставив їх на лінію півзахисту. Саме таким чином була розроблена система 1-3-2-3 або WM. Ця система отримала свою назву завдяки розташуванню гравців на полі, якщо подивитися на розташування команди спереду, то побачимо букву «M», відповідно ззаду букву «W». Цю систему було прийнято та застосовано не лише у Британії, адже і велика кількість європейських країн також почала використовувати саме таку систему. Завдяки використанню цієї схеми команда «Арсенал» зміг досягти високих успіхів у 1930-х рр., вони звоювали цілих п'ять чемпіонських звань та два Кубки Англії. У додаток до цього команди Англії та їх тренери змогли поширити її в інших країнах світу. Проте Австрія, Швейцарія та Угорщина мала власні ідеї стосовно цієї теми [18, с. 186].

Командна тактика

Національна збірна команда Австрії тренером якої був Хуго Майзля не вирішала не змінювати всю тактику та грала з атакуючим центральним півзахисником. Італійський тренер намагався удосконалити гру своїх команд зробивши її мішк мобільною за рахунок використання довгого пасу. У той час Швейцарія розробила власну тактику, яка відому у всьому світі під назвою «LeVerrou», що перекладається, як «замок». Вона передбачала використання атакуючого центрального півзахисника, задачею захисників було прикривати центральну зону, а крайні захисники повинні були прикривати фланги. Один з інсайдів був відставлений назад та грав на лінії разом з центральним півзахисником, а захисники мали розташовуватися один за одним. За умови такого розташування задній захисник повинен був виконувати роль так званого «чистильника». Опираючись на те, що центрфорд викликав у суперників страх, головною метою цієї системи стало використання не одного, а двох гравців проти одного центрфорда. Як і більшість систем де використовується «чистильник», за умови правильного виконання у команди з'являлася велика свобода у період атаки команди

суперника. Італійська команда не обійшла стороною процес розвитку та внесла свій варіан системи гри. Їхня система з використанням атакуючого центрхава мала спільні риси з «замком», проте була ще більш закритою. Такі тренери, як Альфредо Фоні, Неро Рокко і - вище всіх - Еленіо Еррера, розробили власну систему яка має назву катеначчо. Вона передбачала розташування «чистильника» за трьома або чотирма захисниками через що він майже не приймав участі під час атаки. Його головною задачею було зупиняти того, хто зміг пройти усіх захисників. Якщо розташування «швейцарського замка» виглядала так 1-1-3-2-4, то система катеначчо використовувалатакі види розташувань гравців ,1-1-3-3-3 або 1-1-3-4-2 або 1-1-4-3 -2.

Джиммі Хоган був одним із тренерів, які виїхали за межі Англії та продовжували працювати за її кордонами. Він попрацював в Австрії, потім транзитом через Італію переїхав до Угорщини. Угорська футбольна збірна 1950-х рр.. діяла дуже ефективно [17, с. 17-19]. Це перша команда, якій вдалося обіграти англійців на їхньому ж полі та покласти початок революції британського футболу. На той момент усі використовували систему центрфорвардів, але угорська команда внесла власні зміни у цю систему. Їхній номер "9" Нандор Хідегкуті був переставлений на позиції півзахисту та грав паралельно двох крайніх, натомість двоє «забивних» грали під звичними номерами інсайдів.До того ж угорці забрали одного з бокових півзахисників та поставили його на позицію в центрі оборони, створивши таким чином систему 1-4-2-4.

Незважаючи на те, що золото Олімпіади-52 було єдиним міжнародним трофеєм угорської команди, їх гра була найкращою у всій Європі. Трохи згодом їх система 4-2-4 отримала другий шанс на існування, до того ж повністю незалежно, бразильцями, які змогли використовуючи цю систему виграти чотири чемпіоната світу з 1958 по 1970 роки. Пізніше вони вирішили внести зміни в цю систему та відтянули лівого крайнього Маріо Загалло до півзахисту, щоб вийшла система 1-4-3-3.

Нова система була розроблена сером Альф Рамсей під час проміжтків між перемогами бразилійської команди, опору чкої були саме дії у півзахисті.Ця система предбачала переставлення крайніх нападників до середини поля. У той час колимайже усі англійські команди додержувалися системи 4-2-4, яку вони перейняли від угорців та бразильців, Рамсей перемістив крайніх нападників на інші позиції так що схема була зображена таким чином 1-4-4-2. Під час його «Іпсвіч» здобув перемогу на чемпіонаті Англії, а трохи пізніше збірна здобула перемогу на чемпіонаті світу. Починаючи з того часу команди Англії та більшість європейських команд почали дотримуватися системи 4-4-2. Результатом чого стало майже повне видалення гри на флангах. Були навіть спроби дати нове життя системіWM, яка представляла собоюсистему 3-3-4. Але більшість команд просто відмовлялися приймати цю систему, бо системи 4-3-3 або 4-4-2 вважали біль вигідними. Голландці два рази майже стали чемпіонами на чемпіонаті світу, застосовуючи «тотальний футбол». Їхньою метою було почати атаку з будь-якої частини поля [19, с. 213]. У моменти коли їх захисники починали атаку, головною задачею оборони було приймати на себе усі нападки. На жаль, ця система більше за будь-яку іншу потребувала від команди максимально розумних та технічних гравців, які водночас могли з легкістю грати як в нападі так і в захисті. Тобто висновком є те, що невдачею голандців у грі стали не слабкі захисники під час атаки, а слабкі форварди під час оборони. Висновком чого стало, що дуже мало команд зважилися на повторенн сміливого та ефектного експеременту голандців.

Сучасний футбол наділений великою кількістю різноманітних систем. Але в Англії все ж таки перевагу віддають системі 4-4-2, деякі клуби та їх тренери все ж таки віддали перевагу дуже ефективній системі, ініціаторами якої стала Аргентинська збірна команда, яка з успіхом продемонструвала її на чемпіонаті світуу 1986 році.

Тренер аргентинської команди Карлос Сальвадор Білардо, зрозумівши, що суперники його команди використовують систему де є тільки

два постійних центральних нападників, зробив висновок, що надійну оборону можливо повністю забезпечити використовуючи «чистильника» у комбінації разом з двома центральними захисниками, які грають окремо. Завдяки чому захисники, які залишилися зможуть продвинути вперед та взяти під контроль усі дії які будуть робити їхні суперники. Звичайно, існує мало команд які мають таких нападників, як Дієго Марадони або Хорхе Вальдано, які могли б забезпечити гостроту атаки. Однак протягом 1990-і років система яка використовує три захисника видавалася непереломною та безпрограшною. Цю систему було прийнятою всієї Німеччини, а трохи з часом їй вдалось проникнути і до тактично консервативного англійського футбольного клубу [20, с. 111]. Серед команд, які вирішили провести експерименти використовуючи нові схеми стала і радянська, пізніше російська збірна команда кінця 80-х і початку 90-х років. Валерій Лобановський тренер збірної команди дотримувався системи в якій в обороні стояв «чистильник» та чотири захисника, а на середині поля розташувалися чотири півзахисника. Мала кількість команд змогла подолати цю оборону. З іншого боку, використання цієї системи яка робила упор саме на оборону надавала місце тільки для одного чистого форварда, який повинен був завершувати зусилля команди на полі, цими гравцями були Олег Блохін або Олег Протасов.

Та ж система була використана «Тоттенхемом» тренером якої був Девід Пліта. Єдиний гравець команди «Тоттенхем», який грав попереду, Клайв Аллен міг забивати 40 м'ячів у ворота суперників протягом одного сезону. Трохи згодом тренер команди «Тоттенхем», Освальдо Арділесвіршив використовувати схему, яка була модною у той період «схему діаманта». Вона була створена для розширення простору чотирьох гравців, які грали у півзахисту.

Звичайно, тренери можуть обрати шлях удосконалення уже відомих систем, які використовуються у грі. Але очевидним є і той факт, дотримання у житті захисної тактики набагато легше у порівнянні з атакою та будь-якою

спробою забити гол команді суперника використовуючі нові формули та тактики, де одразу потрібно створювати нові методи оборони.

Англія розробила нову систему, яка маал назву «діагональна система», або «собача лапа». Ця система завжди розташовувала трьох захисників по лінії таким чином, щоб правий захисник міг вийти на зустріч лівому крайньому команди суперників, центральний захисник був розташований за ним. У той же момент дальший захисник був розташований за центральним проте трохи в стороні. Цей вид розташування був схожий на зігнуту собачу лапу. Під час того, як команда використовує одразу чотирьох захисників, при цьому поставивши усіх в одну лінію, у суперників з'являється бажання привести в дію офсайдну пастку в якій захисники мають вийти близько до центральної ліні, так ніби починають «віджимати» гру на чужій половині поля. При такому розкладі будь-який гравець команди суперника, який знаходиться за їхніми спинами потрапляє в офсайд. Існуює велика кількість різновидів цієї системи [22,с. 116]. Наприклад, два центральних захисникаможна поставити трохи позаду у порівнянні з крайніми. За умови використання системи з «чистильником» один із захисників повинен розташуватичя позаду чотирьох інших, та починати атакувати усіх, кому вдалося пройти крізь чотирьох попередніх захисників.

Дивлячись на системи захисних то можна сказати що їх вибір досить невеликий. Можливо грати з «чистильником» при цьому застосовувати персональну опіку (наприклад, як це демонструєсистема катеначчо, в якій один захисник «закріплений» за одим з гравців команди сперника, головною задачею якого є слідкувати за ним по усьому полі протягом усієї гри) або застосувати зовнішнійзахист. У цьому випадку кожен гравець має відповідати за «власну» діяльнку на полі та давати відпір усім хто буде намагатися прорватися через його зону. Для використання даної тактики у команді повинно бути на високому рівні взаєморозуміння та зіграність, бо захисники мають перкидувати суперників один одному [21, с. 65].

Стандартні положення – кутові

Кутові – входять до трьох основних положень на ряду з вільними ударами та вкиданням. Більше ніж 50 м'ячів сезону забиваються саме на стандартних положеннях.

Кутові можливо поділи та три типи: подача м'яча на ближню штангу, на дальню штангу та короткий розіграш. Багато років в Англія обирала довгу передачу на дальню штангу, в процесі якої нападаючий має шанс виконати удар головою. У 1960-х роках «Тоттенхем» віддав свою перевагу короткому розіграшу. Денні Бленчфлауер пасував Томмі Хармер, той мав просунутися до воріт суперника, в кінці мав або намагатис обійти усіх захисників, виконати довгу чи коротку передачу «Вімблдон» віддав свою перевагу ближній штангі проходячи свій шлях від початку аж до самої прем'єр ліги. Таку ж тактику застосував «Арсенал», особливо використовуючи її за період свого чемпіонського сезону 1989 року, Брайан Марвуд виконував направлення м'яча на ближню штангу, Стів Боулд направляв його далі так щоб член його команди міг забити гол, знаходячись на позиції або по центру воріт або біля дальньої штанги. Під час виконання подачі на ближню штангу з'являється можливість моментально бити у ворота – саме таким методом Джеккі Мілберн з «Ньюкасла» виконав гол м'ячем відбивши його головою у фінальній грі Кубка Англії 1955 проти «Манчестер Сіті» [25, с. 173].

Стандартні положення - вільні удари

Забитий гол з вільного удару повністю залежить двох факторів – відстань до воріт та тактика польоту м'яча. «Вест Хем», зокрема, розігравудар використовуючи вільну подачу на ближню штангу і це чудово спрацювало у фіналі чемпіонату світу 1966 Боббі Мур виконав закручений удар м'ячем на ближню штангу, і Джефф Херст головою вразив ворота збірної ФРН, тим самим вирівняв рахунок усього матчу. Бразилійці завжди відзначалися їхніми ударами з вільних дальньої дистанції. Саме у такий спосіб Пеле, Гаррінча і Рівеліно демонстрували чудові голи під час ігор чемпіонату світу 1966 і 1970 роках. Пізніше за такою ж схемою Рональд Куман забив гол у ворота англійської команди під час відбіркового матчу

чемпіонату світу. Йому вдалося хитро підсікти м'яч прямо майже з лінії штрафного, до цього – це був вже другий удар – перший не був зарахований суддею [27, с. 135].

Стандартні положення – вкидання

Вкидання м'яча на штрафний майданчик можливо розіграти за двома методами: перший – гравець передає м'яч іншому члену своєї команди, другий – сам забігає гол. «Тоттенхем» в 1961 році, коли був виконаний «золотий дубль», м'яч був розіграний таким чином: Дейв Маккей подав м'яч на голову Боббі Сміту, який у той момент був на лінії воротарського, у цей час Сміт скидав його своєму партнеру, який і виконав гол. Якщо захисник міг добратися до м'яча першим, «Тоттенхем» отримував щонайменше кутовий, але зазвичай такий розіграш закінчувався голом сперникам. Одного разу «Арсеналу» вдалося виконати дуже демонстраційний розіграш голу. Кліфф Холтон відбив м'яча майже на 11-метрову позначку, і Дуг Лішмен виконав удар м'ячем через воротаря Боббі Брауна. Це відбулося під час престижного товариського матчу в 1951 р. «Куїнз Парк Рейнджерс» зумів вирівняти рахунок у фіналі Кубка Англії 1982 проти «Тоттенхема», у момент коли Боб Хейзелл передав м'яча Террі Фенвік, той і виконав гол. Подібним чином Девід Уебб з «Челсі» забив переможний гол під час перегравання фіналу Кубка Англії в 1970 р. проти «Лідса». М'яч тоді вкинув Іен Хатчінсон.

Футбольної екіпіровки.

Гравці які зображені на фотографіях перших клубних команд - таких, як «Олд Харровіанз» і «Хемпстед-Хітенз», - більше нагадують героїв роману «Маленький лорд Фаунтлерон», ніж серйозних спортсменів. Але після завершення якогось десятиліття з'явився та почав швидко розвиватися професійний футбол.

З того моменту серед усіх футбольних команд Англії першість забрали команди північної Англії, до складу яких входили саме представники робочого класу. Звичайно, вимоги які ставилися до таких команд координально відрізнялись від команд іншого класу: наприклад форма у них

мала бути прстішою та дешевою. І навіть зараз коли спорт все більше переходить на комерційну сторону, екіпіровка футболістів як і раніше залишається відносно недорогою у порівнянні з іншими видами спорту. Саме це і є олією з причин величезної популярності та швидкого розвитку футболу в країнах третього союзу.

Історія розвитку профксійного футболу почалася вже більше століття тому, проте екіпіровка спортсменів залишається базовою та практично незмінною. З розвитком технологій зміні піддалися лише матеріали які використовують під час шиття екіпіровки, проте відносно функціонального плану то деталі залтшають незмінними у порівнянні з першими формами ігроків [23, с. 95-96].

Футбол приваблює ще за рахунок того, що екіпіровка спортсменів досить демократична та не вимагає великих затрат. Четверте правило гри описує нам саме форму команди, яка складається з светри або футболки, трусів, гетр, щитків та спортивного взуття. Також в цьому правелі прописано, що гравець немає права виходити на поле в одязі, який може представляти загрозу для здоров'я інших гравців. Колір форми яку одягає голкіпер має відрізнятися від кольору екіпіровки інших гравців команди.

Процес розвитку технологій виробництва футбольної форми найкраще проявився у виготовленні та дизайні взуття для гри у футбол – бутс. У сучасному світі виготовлення бутс – представляє собою дуже розвинену індустрію, обороти якої становлять мільйони, яка користується новітніми досягненнями галузі науково-технічних вишикувань.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ФУТБОЛУ

2.1. Головні етапи розвитку футбол у післявоєнні часи

Як уже було підмічено раніше, футбол почав свій розвиток задовго розвитку нашої ери. Проте цей розділ буде описувати саме події, які відбувалися у процесі розвитку футболу післявоєнних часів. Таким чином зародження та розвиток Міжнародної організації значною мірою вплинуло на процес поширення та закріплення контактів поширенню та зміцненню контактів однаково на зв'язки футбольних клубів різних держав та національними збірними командами, що спричинило початок розладу у процесах організації та проведення чемпіонатів світу по футболу та найгірше вступ футболу до програми Олімпійських ігор.

Черговою двоготривалою перервою проведення олімпійських ігор стала Друга світова війна [24, с. 304] .

Наступна 14 олімпіада, яку вдалося провести по звершенню війни відбулася в Лондоні з переривом 12 років у 1948 році. Фінальним завершенням цієї олімпіади стала перемога Швецької команди проти Югославської з рахунком 3:1, бронзову медаль забрала команда з Данії, які вдалося виграти команду господарів цього турніру з рахунком 5:3.

1952 році була проведена п'ятнадцята олімпіада в Гельсінкі, золотими призерами на якій стала Угорська команда, якій вдалося обіграти команду з Югославії з рахунком 2:0. Бронзовими фіналістами цієї олімпіади стала команда зі Швеції, якій вдалося випередити збірну команду Федеративної Республіки Німеччини з рахунком 2:0.

По завершенню війни відновилася організація та проведення матчів та чемпіонатів з футболу. Черговим серед цих чемпіонатів став чемпіонат світу який був проведений в Бразилії у 1950 році. Під час розіграшу фіналу який був проведений на стадіоні «Маракана» під пильним спостереженням 200 000 глядачів господарі поля віддали титул переможця команді з Уругваю з рахунком 2:1. А під час розіграшу бронзових медалей шведи забрали перемогу у італійців з рахунком 3:1 [26, с. 291].

У 1954 році у Швейцарії був проведений п'ятий чемпіонат світу. До проведення якого Угорська команда була фаворитом вболівальників доки у

фіналі її не обіграла Федеральна Республіка Німеччини з рахунком 3:2. Бронзову медаль на цьому чемпіонаті забрала Австрійська команда проти Уругвайської з рахунком 3:1.

Переможцями турніру з футболу, який був впровадний 1956 року в Мельбурні стала збірна команда Радянського Союзу, вона змогла у фіналі обіграти команду з Югославії, проте бронзовими призерами його турніру стала футбольна команда з Болгарії.

Шостий по черзі чемпіонат був розіграний у Швеції 1958 року. Фінальний матч дозволив Бразилійській команді опередити шведів з рахунком 5:2. Бронзова медаль була розіграна між командами Франції та Германії, гра закінчилась на користь Французької команди з рахунком 6:3 [28, с. 60].

Гра яка була проведена 1960-року в Римі дала змогу продемонструвати себе команді з Бгославії та Данії, гра завершилась на користь югославської команди з рахунком 3:1. Третє місце посіла збірна команда Угорщини, якій вдалося обіграти італійців завершивши гру з рахунком 2:1.

Сьоми чемпіонат світу було розіграно в Чилі 1962 року. У фіналі цього матчу проявити себе вдалося збірній команді з Барзилії, вона обіграла чеську команду з рахунком 3:1, в боротьбу за бронзову медаль вступило також дві команди Чилійці та Югославці, проте медаль забрала чільйська команда з рахунком 1:0.

За результатами проведених ігор в Токіо 1964 року, золото забрала збірна команда Угорщини яка боролась за неї проти команди Чехословачії з рахунком 2:1, бронзу цих ігор забарала команда Німецької Демократичної Республіки.

Результатом проведення XIX Олімпіади, яка була проведена в Мексиці 1968 року, на цих іграх угорській команді вдалося повторити свій успіх, який вони продемонстрували в Токіо та забрали золото. У фіналі вони

з змогли виграти збурну команду з Болгарії з досить великим відривом та рахунком 4:1.

У 1996 році відбувся восьмий чемпіонат світу, який було проведено в Англії. У фіналі цієї гри свої здібності продемонстрували саме господарі поля які грали проти Федеративної Республіки Німеччини та вибороли перемогу з рахунком 4:2. На тому ж матчі бронзову медаль виборола збірна команда Радянського Союзу з рахунком 2:1.

1970 року за результатами проведення дев'ятого чемпіонату світу в Мексиці, командою переможців стали Бразилійці, які у фіналі змогли продемонструвати себе та вибороти першість у Італійської команди з великим відривом та рахунком 4:1. За брону цього чемпіонату проти Уругвайської команди грала збірна команда Федеративної Республіки Німеччини, якій вдалося обіграти свої суперників з рахунком 1:0. Неможливо пропустити той момент, що у фіналі чемпіонату світу 1970 року за золото змаалось 16 команд, проте якщо взяти до уваги необємну популярність футболу вже в ті роки, яка своїм чином вплинула на підвищення рівнів якосіт футболу у всьому світі, ФІФА дала дозвіл на збільшення учасників фіналу до 24 команд [29, с. 204].

В Мюнхені 1972 року результатом проведення Олімпійських ігор стала перемога збірної команди Польщі. Під час фінального матчу їй вдалося обіграти збірну команду Угорщини з рахунком 2:1. Бронзові медалі тоді забрала збірна команда Радянського Союзу та Німецької Демократичної Республіки, оскільки результати проеденого матчу навіть з додатковим часом залишився 2:2.

Проведення чергового десятого чемпіонату світу 1974 року у Федеративній Республіці Німеччини, продемонстрував наполегливість господарів поля, яким у фіналі вдалося вибороти золото з рахунком 2:1, бронзову медаль цього чемпіонату забарала польська команда.

В Монреалі 1976 року під час проведення XXI Олімпійськиз ігор золоту медаль вдалося завоювати футбольній команді Німецької

Демократичної Республіки. У фінальній грі їм вдалося обіграти збірну команду Польщі завершивши гру з рахунком 3:1, а серед команд які боролися за бронзу впереді стала команда Радянського союзу, якій вдалося перемогти збірну команду Бразилії з рахунком 2:0.

В Аргентині рзіграли одинадцятий чемпіонат світу у 1978 році. Результатом цього матчу як і попереднього стала перемога госопдарів поля проти збірної команд Голандії з рахунком 3:1. Бронзу на тому матчі забрала команда Бразилії, якій удалось обіграти Італійську команду результатом чого став рахунок 2:1.

XXII Олімпіаду було проведено 1980 року у Москві, проте лідером цього турніру стала команда Чехословатчини, яка змогла проявити себе під час фінальної гри проти збірної команди Німецької Демократичної Республіки з рахунком 1:0. За бронозу змагалися дві команди, проте попереду була команда госопдарів, якій вдалося обіграти збірну Югославії з рахунком 2:0.

У фіналі дванадцятого чемпіонату світу 1982 року в Іспанії, фінальним переможцями стала збірна команда Італії, яка змогла відібрати перемогу у суперника в лиці команди Федеративної Республіки Німеччини з рахунком 3:1. На цьому матчі пронзовими призерами стала польська команда якій удалось обігнати команду з Франції з рахунком 3:1.

1984 під час проведення XXIII олімпіади, яка була проведена в Лос-Анджелесі лідером стала збірна команда Франції, яка під час останньої гри змогла вибороти перемогу у команди Бразилії завершивши матч рахунком 2:0, а в боротьбу за бронзу премогти вдалося команді Югославії обігравши команду з Італії з рахунком 2:1 [30, с. 70].

Фіналом тринадцятого чемпіонату світу, який був проведений 1986 року в Мексиці, стала перемога збірної команди Аргентини, їй вдалося вибороти перемогу у збірної команди Федеративної Республіки Німеччини статочним рахунком цієї гри було 3:2.

В Сеулі 1988 року на XXIV Олімпіаді найбільшого успіху досягла команда яка представляла Радянський Союз, та під час останнього матчу змогла обіграти збірну команду Бразилії з рахунком 2:1.

1992 року в Барселоні золоті медалі вдалося залишити на своїй території господарям цих Олімпійських ігор, які під час фінальної гри змогли переграти команду, яка представляла Польщу завершивши гру з рахунком 3:2.

XXVI Олімпійські ігри були проведені в Атланті завершенням цих ігор стала перемога нігерійської команди у грі з аргентинською командою, гра завершилась рахунком 3:2, бронзові медалі на цій олімпіаді забрала команда Бразилії, якій вдалося обіграти команду Португалії, завершенням цієї гри став рахунок 5:0 [34, с. 224].

Перший футбольний турнір Олімпійських ігор серед жіночих команд завершився перемогою команди США, яка змогла обіграти команду з Китаю з рахунком 2:1, та тому ж турнірі бронзу змогла забрати команда з Норвегії, яка обіграла бразилійську команду з рахунком 2:0.

2.2. Процес розвитку футболу на Україні

В другій половині XIX століття футбол почав свій розвиток у Східній Європі. Його розвиток пройшов та потрапив до нас або через колоністів-іноземців, або ж через те, що молодь того часу після знайомства з цією грою в інших країнах змогла впровадити її на родині.

В ті роки територія, яку на сьогодні має Україна, була поділена між двома державами – Австро-угорщиною та Російською імперією. Це і стало причиною відособленого розвитку футболу на тих територіях.

У східній частині (яка була під владою Російської імперії) футбол став поширюватися в основному завдяки іноземним робітникам – англійцям (в Одесі та Миколаєві), валійцям (на Донбасі), чехам (в столиці). Поширенню футболу на Буковині сприяли австрійці, а на Галичині – британці, на

Закарпатті ця гра набула популярності завдяки молоді, яка на той момент навчалась в Будапешті і змогла там пізнати цю гру.

Спорт вцілому та зокрема футбол, а саме український футбол почав свій розвиток значно пізніше у порівнянні з футболом Західної Європи [36, с.286]. Головною причиною цього слугувало і те, що Україна була розподілена між двома імперіями. Значно більша частина нашої держави до 1917 року відносилася до Російської імперії, а землі західної України, тобто Буковина та Закарпаття, були територією Австро-Угорщини. У 1918 році Галичина стала частиною Польщі, а Закарпаття – стало частиною Чехословацької Республіки, яка була створена після Першої світової війни, Буковина за той період стала частиною королівської Румунії [35,с. 252].

У книзі «Футбол України» 1968 р. М. Балакіна та М. Михайлова, написано: «Щодо часу і місця зародження футболу на Україні досі не існує однієї думки. Але впевнено можна сказати, що розвиток цієї гри проходив паралельно у Києві, Харкові, Одесі, Миколаєві, Катеринославі, Юзівці». Автори стверджують, основоположниками футболу на Одесі були саме англійські службовці які були представниками іноземних підприємств, якими у 1878 році був організований «Одеський британський атлетичний клуб», який і став першим футбольним гуртком на Україні, що був створени іноземцями. Проте найбільго визнання та популярності, цій грі вдалося набути лише починаючи з 1907 року.

Також автори пишуть у своїй книзі, що до Києва та Миколаєва футбол прийшов та почав свій розвиток одночасно у 1901 році, трохи згодом його розвиток почався і на Харківщині, а з початком 1910 року почав розвиватися і на Донбасі. Доречно буде підкреслити, що гравцями у футбол у ті часи були лише іноземні службовці, також у футбол тих часів грали іноземні моряки, які припливали до портів України. Вони за умови вільного часу постійно влаштовували футбольні матчі між собою. Місцеве населення тих часів особливої уваги грі у футбол не надавало, трохи раніше згадані автори по відомим усім причинам не відносять Галичину та Закарпаття до складу

України, оскільки ці території були приєднані до України у 1939 та 1946 роках, проте відзначають що вони є споконвічним краями України. Але якщо це не вірно, то необхідно підкреслити, що розвиток футболу на цих територіях почав свій розвиток трохи раніше у порівнянні зі східною Україною [39, с. 293].

У документації зазначається, що перші тренування львівських футболістів почалися аж у 1894 році. Наприкінці XIX століття «Товариство рухових ігор», яке було засновано у Львові, почало збирати групи молодих людей, серед яких особлива увага була приділена саме футболу. Так, у «Спортивні газеті № 15», яка була випущена 15 жовтня 1900 року, можна прочитати, що саме тоді львів'яни були помічені за грою з м'ячем ногами. Це було описання гри між двома учнівськими командами четвертої гімназії. Тривалість цієї гри була поділена на два тайми по 20 хвилин, та фінальним рахунком цієї гри став рахунок 1:1. Також відомим фактом є, те що перші тренування київських футболістів почалися у 1901 році. Але вже 11 серпня 1901 року у газеті «Унт» повідомлялося читачів, що через чотири дні тобто 15 серпня буде проведено матч між командою «Атлетичного клубу» Будапешту та командою Ужгороду. Представниками місцевої команди стали учні шкіл та гімназій. Фінальним рахунком першої зустрічі 3:0 стала перемога команди Будапешту [37, с. 294]. Отже з упевненістю можемо сказати, що джерелами зародження українського футболу стали саме Львів та Ужгород.

Важливою інформацією, є і те, що 1906 році у Львові видавництвом «Сокіл» було видано першу книгу українською мовою, яка отримала назву «Копаний м'яч» та була написана І. Боберським. Ця книга була надрукована тиражом із 3 тис. примірників. У цій книзі були поради відносно техніки, тактики та методики тренувань, також в ній були описані усі правила гри. Проте не сході країни футбол почав свій розвиток лише у 1909 році. У 1908 році в Україні аразі були написані та видані єдині для усієї держави правила гри у футбол.

Перший футбольний львівський чемпіонат було офіційно проведено у 1906 році. Тим часом на заході України вже було зібрано команди «Чарні» (1904 рік), «Легія» (1905), «Погонь» (1907), «Гасмоня» (1908), та «Україна» (1911). Усі ці команди за винятком «України» після звершення Першої світової війни приймали участь у чемпіонаті, який проводився в Польщі між командами вищої ліги. У цей період почався бурхливий розвиток футболу на Закарпатті. Активно почали проводити товариські матчі між командами різних міст Ніредьгази, Кошиць, Дебрецена, Шаторольоуїгела тощо [40, с. 95]. Досить згадати, що команда «літаючих вчителів» яка була гравцем першої ліги, яка була так названа гравцями «Русі» (Ужгород), по причині того, що на кожен свій матч вони літали літаком, та трохи з часом команда «УАЦ» (Ужгород), почала приймати участь в Чемпіонатах Чехословаччини та Угорщини, серед команд першої ліги, «МШЄ» (Мукачево). Футбол закарпаття загалом представив світу велику кількість легендарних гравців, серед яких: Д. Товт, М. Михаліна, Ю. Лавер, М. Коман, І. Мозер, В. Турянчик, Й. Сабо, Ф. Медвідь, С. Решко, Й. Беца, І. Яремчук, В. Рац та інші. Вони грали за різні збірні команди Радянського союзу, та приймали участь в Олімпійських іграх, кубкових турнірах які проводилися в Європі тощо.

Починаючи з 1936 року до вищої ліги Радянського союзу приєдналася команда «Динамо» (Київ), яка за всю історію існування футболу жодного разу не покинула її, а в післявоєнні роки взагалі змогла стати тринадцяти кратним чемпіоном, та дев'ять разів стала володарем Кубку Радянського Союзу, Суперкубку Європи у 1975 році та дворазовим чемпіоном Кубку володарів Кубків країн Європи у 1975 та 1986 роках [38, с. 134].

Показником високого рівня розвитку українського футболу є той факт, що протягом різних років у вищій лізі Радянського союзу участь приймали такі команди: «Динамо» (Київ), «Шахтар» (Донецьк), «Карпати» (Львів), «Зоря» (Луганськ), «Дніпро» (Дніпропетровськ), «Металіст» (Харків), «Таврія» (Сімферополь), СКА (Одеса), «Чорноморець» (Одеса), «Металург» (Запоріжжя), а представниками першої ліги були такі команди: команди

Ужгорода, Івано-Франківська, Львова, Чернівців та ін. Більшість із них досягли високих спортивних успіхів. Зокрема чемпіонами і призерами Радянського Союзу були футболісти «Динамо» (Київ), «Зорі» (Луганськ), «Дніпра» (Дніпропетровськ), «Чорноморця» (Одеси). Володарями кубка стали футболісти таких команд: динамівці Києва, футболісти «Шахтаря» (Донецьк), «Карпат» (Львів), «Металіст» (Харків). Усі ці команди досить успішно продемонстрували свої вміння, навички та силу під час Європейських кубкових турнірів [41, с. 136-140].

На протязі багатьох років основою національних збірних команд під час міжнародних ігор, таких як Чемпіонати Європи, світу та Олімпійські ігри, були саме футболісти українських клубів. Достатньо буде лише згадати імена таких відомих усьому світові людей, як: Ю. Войнов, В. Мунтян, В. Пузач, В. Веремєєв, І. Біланов, В. Серебряников, В. Банников, В. Колотов, О. Блохін, Л. Буряк, А. Коньков. Гравці та вболівальники сучасного футболу вважають їх легендами футболу та з гордістю називають їх прізвиська. Можемо навіть пригадати О. Блохіна 1975 рік та І. Біланова 1986 рік, які були визнані найкращими футболістами Європи та у якості нагороди отримали золоті м'ячі, а О. Протасов у 1984 році був нагороджений срібною бутсою Європи, яка видавалася крищим бомбардирам команд.

Після подій 1991 року, коли офіційно Верховною Радою було проголошено незалежність України, Федерації футболу України, у якості повноцінного члену вдалося потрапити до УЕФА і ФІФА, що в свою чергу відкрило дорогу національним збірним командам України приймати участь у чемпіонатах Європи, світу, Європейських кубкових турнірах та Олімпійських іграх [46, с.210].

2.2.1. Історія харківського футболу

Перша харківська команда була зібрана восени 1908 року, проте разом з тим іноземцями проводилися безуспішні спроби прищепи футбол до

цього міста. «Перша харківська футбольна команда» - це була назва тієї першої створеної команди. На три роки пізніше на базі цієї команди було створено перший спортивний клуб, який мав назву «Фенікс» - та було засновано команду серед дітей учбових закладів. З невеликим проміжком часу було утворено «Другу харківську команду», членами якої також стали гімназисти. Матчі між цими командами, які зазвичай називалися зустріччю «зелених» та «червоних», що відповідало кольорам їхніх футболок, і стали першими футбольними матчами, які почали проводити в Харкові. Вже влітку 1910 бельгійцями та німцями було засновано «Харківський Спортинг-клуб» - іншими словами першу офіційну футбольну команду міста Харків [42, с. 218]. Окрім цієї команди в харкові було засновано певну кількість так званих «диких команд», які мали досить дивовижні назви по типу «Єрмак» і «Цап-Царап», яку згодом зареєстрували у якості спортивного клубу, що мав назву «Штурм».

1910 року восени було створено другий офіційний кружок після «Спортинга» при заводі «Гельферих-саде».

Перший офіційний матч в харкові був зіграний 14 травня 1911 року. Результатами цього матчу стала перемога команди «Фенікс», яком вдалося обіграти «Гельферих-саде» завершивши гру з рахунком 3:1. Тривалість матчу була 70 хвилин. За результатами цієї гри першими чемпіонами міста було обрано команду «Фенікс» [43, с. 295].

Утворення харківської ліги припало на 19 березня 1912 року, до складу якої було додано шість команд, а саме: «Спортинг-клуб», «Фенікс», «Спортивний кружок М.Гельферих-Саде», «Маяк», «Велосипедно-спортивний Кружок», «Штандарт», «Женесс», «Модерн», «Орел». Головою цього клубу було назначено Н.А. Арефьева.

У 1912 році вперше був створений Всеросійський футбольний союз. До якого увійшли такі сучасні міста, як Київ, Одеса, Миколаїв, Севастополь, Харків і Юзовка (Донецьк). Було проведено перший чемпіонат Росії для

команд з різних міст, проте з українських команд участь приймала лише Харківська команда.

У 1914 році харківській команді «Сокіл» випала честь прийняти участь у всеслов'янських іграх які були проведені в Празі.

1921 році було проведено перший чемпіонат УРСР, чемпіонами якого змогла стати команда з Харкова.

1922 харківській команді яка грала під прапором УРСР, у фінальній грі команді вдалося забрати друге місце на відкритому чемпіонаті РРФСР.

У 1923 році харківській команді знову вдалося стати чемпіонами УРСР [45, с. 78].

Перший чемпіонат СРСР який був проведений у 1924 році, став переможним для української команди, а саме для команди Харкова, якій вдалося обграти команду, яка представляла Петербург закінчивши гру з рахунком 2:1. Харківській команді ще раз вдалося виграти чемпіонат УРСР.

1927 рік приніс харківській команді, уже чертврту перемогу на чемпіонаті УРСР.

Другий чемпіонат СРСР, який був проведений 1928 році, для команди України, а точніше харківській команді приніс срібну медаль, але вже на п'ятому чемпіонаті УРСР – харківчанам ще раз вдалося продемонструвати свої здібності та забрати золото.

У 1929 році, харківчанам уже в шостий раз вдалося продемонструвати свою силу, навички та витривалість і з успіхом забрати золото.

Проте на четвертому Чемпіонаті СРСР, який був проведений у 1932 році, представники України, як Донбас так і Харків змогли дістатися лише півфіналу.

1933 рік видався досить удачним для українських команд. На п'ятому чемпіонаті СРСР харківській команді вдалося вибороти третє місце, за нею відразу стала команда Київа, яка зайняла четверте. Була проведена перша міжнародна гра України, на рівні збірних команд – противником стала команда Туреччини, гра проходила в Харкові та завершилася перемогою

господарів з рахунком 3:2. Харківській команді вдалося повернути собі звання чемпіонів УРСР.

1934 рік, харківській команді восьмий раз вдалося забрати золото на чемпіонаті УРСР.

У 1949 році до учасників вищої ліги було приєднано ще дві команди «Локомотив» (Харків) та «Шахтар» (Донецьк). З того моменту до вищої ліги жодного разу не входило менше ніж дві представні команди від України.

1983 рік. Вперше чемпіонами СРСР стала команда «Дніпро» (Дніпропетровськ). Команда «Шахтар» - стала володарем, а команда яка представляла Харків «Металіст» - стали фіналістами кубку СРСР.

1988 рік приніс друге золото команді «Дніпро» (Дніпропетровськ) на чемпіонаті СРСР. «Динамо» (Київ) – посіли друге місце та забрали срібло. Команда – представник Харкова «Металіст» - була обрана володарем кубку СРСР.

Це був період коли одразу дві команди які представляли Україну посіли цілих дві вищих ланки чемпіонати та змогли виграти кубок СРСР.

На сьогодні головою Харківської обласної федерації футболу (ХОФФ), обрано Краснікова Євгена Олексійовича.

Лише харків може похвастатися числом прихильників футболу, які організовано займаються та розвиваються в цій стихії, це число становить понад 17 тисяч осіб. Іншими словами мова йде про людей, які тренуються та виступають на офіційних змаганнях представляючи Харків під егідою обласної федерації.

Серед дорослих регулярно приймають участь у районних та міських змаганнях з футболу аж 358 аматорських футбольних команд. 254 з яких відносяться до різних вікових груп, які також приймають участь в офіційних змаганнях які проводять Дитячо-юнацькі спортивні ліги м. Харкова. Область Харкова також включає до себе зареєстрованих 33 аматорських, 14 ветеранських та два жіночих футбольні клуби. Ще аматорські команди досить активно приймають участь у міні-футболі, це підтверджено їх

кількістю, яка становить – 134, та 12 команд займається пляжним футболом. Також успіхом завершилася організація та легалізація 26 районних та 4 міських, обласного підпорядкування районних та міських федерацій футболу, тим самим значно розширити кількість колективних членів федерацій якщо порівнювати його з 2000 де існувало лише 12 федерацій [44, с. 135].

Для проведення тренувань на аматорському рівні відведено 60 стадіонів. 34 стадіони відповідають усім правилам та вимогам проведення всеукраїнських змагань, у 5 є можливість приймати навіть матчі професійних клубів. В першу чергу необхідно назвати «Металіст», який після проведення реконструкції здатний приймати 42000 уболівальників, «Арсенал – Баварія», може прийняти 2000 уболівальників, «Динамо» вміщає приблизно 10 000 уболівальників. Можу підмітити, що «Динамо» вийняв в оренду ФК «Харків», з бажанням встановити там сучасне електронне табло, зробити підігрів самого буля, штучен освітлення та виконати капітальний ремонт роздягалень та трибун (де мають бути установлені 5 000 пластикових крісел із реконструйованого комплексу НСК «Олімпійський».

Вцілому, інфраструктура сучасного футбольного господарства області та столиці надає Україні змогу підготувати першокласних футболістів. Прикладом цього стали клуби «Харків» та «Металіст», які приймають участь у Перм'єр-лізі, в першій виступає «Голіс», в другій відповідно «Арсенал».

Спільними зусиллями міценату «Міжнародний благодійний фонд» та Харківській Обласній Федерації Футболу, які стали ініціаторами одного з найбільших у Європі обласного дитячого турніру, який має назву «Турнір 1000 команд». Кожного року в ньому приймає участь 800 загальноосвітніх шкіл харківської області, на сьогодні було проведено вже 8000 ігор.

Традиційний Міжнародний юнацький турнір міст-побратимів, став таким саме завдяки ініціативі обласної федерації та підтримки Харківської міської Ради. Кожного року учасниками цього турніру є команди, які представляють Францію, Німеччину, Болгарію, Ізраїль, Китай, Литву, Грузію, Росію та провідні клуби України.

До того ж на протязі останніх років у Куп'янському обласному центрі області проводиться Міжнародний турнір, головною метою є «День захисту дітей». Учасниками якого є 60 команд, членами яких є діти 9-14 років, які представляють Україну, Молдову, Білорусію та Росію. Також почали проводити змагання серед дітей та юнаків, які присвячені пам'яті майстрів шкіряного м'яча Харкішини, таких як: Н. Королева, Ю. Тарасова, М. Садика, Н. Щербіни тощо.

2.2.2. Історія розвитку футболу на Київщині

Перше офіційне футбольне видання Російської імперії яке мало назву «Ежегодник Всероссийского Футбольного Союза» за 1912 рік, було надруковане в Москві. Один із розділів цього видання описував київську футбольну лігу:

«Съ некоторой достоверностью, лишь 1900 годъ может быть приведенъ как годъ рождения футбольныхъ матчей. Вероятно тогда же были сколочены первыя футбольныя ворота на Сырце, где, на открытом месте, без ограды и намеков на скамьи, играют еще и теперь и, вероятно, будут еще долго играть...».

Проте футбольне поле, яке було описано та освоєно для проведення футбольних ігор побудували чехи, а якщо точніше то працівники великого для тих часів київського заводу Гретера та Криваника, який у сучасному світі став відомий, як завод «Більшовик». У 1904 році саме чехам вдалося створити одну з перших спортивних організацій у всьому місті – яка отримала назву «Югъ» та з початком 1908 року отримала нову назву «Сокіл» [45, с. 267]. Перші футбольні київські команди почали свій розвиток саме в ці роки у гімназіях, перша команда яка була створена при київському політехнічному інституті почала свою футбольну кар'єру у 1907 році тоді ж був створений і впорядкований футбольний майданчик. Перший «Спортивно-Гімнастичний гурток при Політехнічному Інституті» був заснований саме у 1909 році, до його членів було додано і футбольну

команду, якій вдалося продемонструвати свої здібності вже у наступному році коли вона приймала участь у товариських матчах проти чеської команди «Сокіл», вона змогла обіграти їх цілих два рази.

Проте лише через два роки у 1911 почалися розмови про те, щоб почати влаштовувати матчі між невеликою кількістю команд міста, які на той момент існували не лише при політехнічному інституті, а і при польських та німецьких товариствах, окремих гімназіях та училищах. Під кінець вересня 1911 року завдяки одному з керівників «Німецького гімнастичного товариства» а саме А. П. Вешке, вдалося зкласти домовленість з іншими представниками цих організацій до яких в першу чергу входили політехніки. Після чого 24 вересня (5 жовтня) були проведені збори на яких 26 вересня (7 жовтня) за домовленістю було створення Київську футбольну лігу та визначено її статус, який звучав як – вищий орган міського футболу у сучасному світі – це Федерація футболу міста Києва. Також під час тих зборів обрали і комітет Київської футбольної ліги, головою якого було призначено викладача Київського політехнічного інституту, а саме М. О. Тананаєва та його секретаря – А. П. Вешке.

Іншими словами Київську футбольну лігу можна назвати пращуром сучасної Громадської спілки під назвою «Федерація футболу м. Києва», яка (відповідно до нового стилю) була створена 7 жовтня 1911 року.

Започаткування проведення чемпіонату Києва 1911 року стало першим завданням роботи Ліги. Першу гру цього чемпіонату було вирішено провести 14 жовтня на полі Київського політехнічного інституту, учасниками цього матчу були: команда Імператорської Олександрівської гімназії та команди четвертої київської гімназії. Ця гра стала першим офіційним матчем Києва. До проведення цього матчу, не було жодної інформації та згадки у засобах масової інформації стосовно проведення товариських та неофіційних матчів. Архівні документи також не надали більше інформації стосовно проведених товариських матчів до 1911 року [51, с. 98-100].

Перший приз для переможців у вигляді кубку, який уже досить відомий сучасності, був виготовлений з проявленої ініціативи А. П. Вешке спеціально для команди переможців Чемпіонату Києва відомим на той час київським ювеліром, у якості матеріалу було обрано – фамільне срібло німецької сім'ї Вешке. За той же період часу Ліга встановила правило, що залишити у себе кубок назавжди, команда зможе за умови трьох перемог.

1911 року у проведенні чемпіонату першого класу (вищої ліги) участь приймало п'ять найстільніших футбольних команд міста. Учасниками другого класу (першої ліги) участь прийняло аж 10 команд, які були трохи слабкішими командами клубів та команди, які представляли учбові заклади міста. На той момент кожна спортивна організація вже мала до чотирьох футбольних команд. Змагання було проведено відповідно до системи «один з одним» по одному колу. Першою командою-чемпіоном Києва стала команда «Спортивно-гімнастичного гуртка при політехнічному інституті» [48, с. 150].

Отже, стало відомо дві головні дати 110-річчя Київського футболу, а саме:

- 7 жовтня 2021р. – 110 річчя з моменту заснування організації КФЛ, яка офіційно була опікуном процесу організації та розвитку київського футболу;
- 14 жовтня 2021р. – 110-річчя від першої дати проведеного Першого чемпіонату футболу у м. Київ.

Також до важливих дат створення та розвитку кивського футболу необхідно додати 2 листопада 1911 року, адже саме тоді було сформовано першу збірну футбольну команду м. Києва, яка вже на наступний день поїхала до Харкова для того щоб прийняти участь у першому міжміському матчі проти збірної харківської команди. Датою цього матчу стало 4 листопада, фіналом якого стала неперевершена перемога київської команди із завершальним рахунком 3:0.

15 грудня 1911 року було звернення київської футбольної ліги до Всеросійського Футбольного Союзу, з проханням прийняти до складу Ліги

членів цього союзу. Тобто, фактично, Київську футбольну лігу можна вважати одним із засновників Всеукраїнського Футбольного Союзу.

З того моменту, хтоб не був головою Федерації, а до них відносилися: Тананаєв М.О. (1911-1914 рр.), Хавчин С.І. (1946-1966 рр.), Синиця С.М. (1946-1966 рр.), Францев П.Г. (1966-1990 рр.), Мунтян В.Ф. (1990-1992 рр.), Щербак С.В. (1992-2000 рр.), Шепель А.М. (2000-2002 рр.), Гуриненко М.Т. (2002-2006 рр.), Кочетов І.М. (2006 р. по т.ч.), київський футбол завжди відігравав вагомий ролі у соціальному житті Києва – його по праву можна вважати колискою слов'янської культури, яка у свою чергу багато разів підтверджувала власне почесне право входити до складу визнаних столиць футболу [60, с. 237].

Уже більш ніж 110 років федерація футболу м. Київ перетворюючись у власних організаційних структурах та юридичних формах включає у себе усі рівні організаційних пірамід міського осередку улюбленої гри мільонів. Федерація в свою чергу – це юридична особа, яка відповідно зі своїм статутом використовує усі правила, які встановлені законодавством України спеціально для громадських організацій, стосовно вирішення питань які мають якесь відношення до розвитку футболу у м. Київ.

Діяльність Федерації, відповідно до її статуту, діє на усій території міста Київ. Вона має усі повноваження у частині, яка стосується розвитку футболу, які їй були делеговані від Департаменту молоді і спорту Київської міської державної адміністрації що описано у договорі про співпрацю, який діє починаючи з 29 грудня 2017 року. Також Федерація має право представляти представляти київський футбол на Всеукраїнських або міжнародних спортивних змаганнях, а також вона володіє виключним правилом, яке дозволяє проводити офіційні місцеві змагання з футболу [50, с. 175]. Федерація також тісно співпрацює з Департаментом молоді та спорту і Департаментом освіти і науки КМДА.

Завдяки прикладеним зусиллям федерації, її членів та участі районних футбольних осередників в нашій столі кожного року проводиться більше ніж 60 різноманітних спортивно-масових турнірів та заходів.

Починаючи з 2005 року місткі змагання почали проводитися розподіливши окманд на три ліги (вища, перша та друга). Більша частина вікової категорії другої ліги має від двох до шести створених підгруп [58, с. 255].

Сумарна кількість команд, які прийняли участь у Чемпіонаті, грали на кубках та першостях міста за сезон 2020-2021 загалом склала 421 команду учасників а – це більше ніж дев'ять тисяч учасників.

Розроблений календар проведення змагань відповідно до системи осінь-весна, надає гарну можливість столичним клубам та школам доцільно організувати та оптимізувати змагально-тренувальний процес при цьому дотримуючись необхідних потреб футболістів та їх тренерів.

До головних питань проблеми вирішення поступової підготовки та розвитку футболіста від молодшої вікової категорії до гравця команди дорослих команд стало питання розробки нової відповідної та що дуже важливо ефективною системи. Тобто, з того моменту учасників змагань було поділено на дванадцять вікових категорій які починалися від U-9 і закінчувалися дорослими командами, та диференціювалися за віком, розмірами ігрового поля, воротами та м'ячами, ігровим часом та кількістю футбольних гравців на полі.

На рівні з офіційними змаганнями по типу Чемпіонатів, кубків та першостей Києва, Федерація разом з футбольними осередниками, кожного року проводять цілий ряд інших різних турнірів по футболу та заходів, до яких відносяться [49, с. 38]:

- міжнародний дитячий турнір «Кубок В.Баннікова» (U-13);
- Всеукраїнський дитячо-юнацький турнір «Кубок Оболонь» (U-9 – U-16);

- Всеукраїнський дитячий турнір «Дзвони Чорнобиля» (U-12 – U-14);
- Всеукраїнський дитячий турнір «Кубок Незалежності» (U-12 – U-14);
- Всеукраїнський дитячо-юнацький турнір «Граї заради миру!» (U-15);
- Всеукраїнський дитячий турнір «Ти не один» (команди дитячих будинків та інтернатів);
- Кубок імені Володимира Мунтяна (команди дорослих);
- Кубок імені Олександра Заварова (U-14);
- Кубок Мера м. Києва (команди ветеранів);
- Кубок пам'яті Андрія Гусіна (команди дорослих);
- Кубок пам'яті Євгена Рудакова (U-21);
- Кубок пам'яті Андрія Баля (U-17);
- Кубок пам'яті Віктора Колотова (U-16);
- Кубок пам'яті Віталія Голубєва (U-15);
- Кубок пам'яті Антона Ідзковського (U-14);
- Кубок пам'яті Олега Макарова (U-13);
- Кубок пам'яті Федора Медвідя (U-12);
- Кубок пам'яті Миколи Балакіна (U-11);
- Кубок пам'яті футболістів, загиблих у роки ВВВ (U-10);
- Кубок пам'яті Віктора Серебрянікова (U-9).

Відповідно до проведених підсумків участі футбольних команд клубів та шкіл у Чемпіонаті та першостях м. Київ – кожного року обирається чемпіон у клубному заліку, іншими словами «Клубний чемпіон» [52, с. 197].

Титул чемпіону за період пройдених сезонів починаючи з 1999 по 2021 отримали такі команди, як:

- 1999 – 2005 р.р. – ФК «Динамо»;
- 2006 р. – ФК «Відрадний»;
- 2007р. – ДЮСШ – 15;

- 2008 р. – ФК «Арсенал»;
- 2009 р. – ФК «Зірка»;
- 2010 – 2011 р.р. – ДЮСШ «Атлет»;
- 2012 – 2013 р.р. – ФК «Зірка»;
- 2014 – 2015 р.р. – ФК «Арсенал-Київ»;
- 2016 – 2017 р.р. – СДЮСШ «Зміна»;
- 2017/2018 р.р. – СДЮСШ «Зміна»;
- 2018/2019 р.р. – ДЮСШ «Атлет»;
- 2019/2020 р.р. – ДЮСШ – 26;
- 2020/2021 р.р. – СДЮСШ «Зміна»

2.3. Історія футболу – фактор підвищення національного духу молоді

Сучасний футбол з процесом його розвитку уже дійшов титулу – гри яку обожають та в яку грають мільйони. Футбол під час розвитку залишив частинку себе у кожному куточку нашої планети. Зараз люди мільйонами об'єднуються за для того щоб провести півтори години слідкуючими за світовими улюбленцями під час матчу. Ці дев'яносто хвилин насичені безліччю емоцій, які можна помітити як на обличчях гравців так і вболівальників – це можуть бути радість, сміх, розпач, сльови, обурення та гродість за своїх ідолів, при чому ці емоції змінюються моментально у хлді гри. Футбол – це та гра, яка на протязі двогого періоду часу викликає ажіотах у всьому світі, саме тому вона є популярною від народження і аж до старості. Майже кожна людина хоть раз у житті грала в футбол, проте дуже малий відсоток людей, які знають його історію.

На жаль, якщо повернутися до історії футболу у всьому світі, не лише в Україні то можемо помітити, що його шлях до титулу улюбленої гри мільйонів був досить тернистим. Розвиток кожної країни проходив по різному.

Історія футболу має також і досить тяжкі часи їх можна навіть назвати чорними, адже вони були такими для усієї країни. Це саме період коли почалася окупація України, коли німці вирішили влаштувати турнір учасниками якого були німецькі, угорські, румунські та українські футбольні команди. Команда України «Старт» змогла обіграти команду «Флякельф» у двох матчах поспіль. Після другої поразки німцям нічого не прийшло в голову окрім, як розстріляти українську команду. Цей матч занесли в історію футболу як «Матч смерті».

Проте з наступними роками футбольні клуби України отримували більше досвіду та почали швидко розвивати власні уміння, знання та навички під час гри, що давало їм можливість ставати лише сильніше.

Проте з початком 1991 року український футбол починає писати іншу, нову власну історію. Після того як розпався Радянський Союз в Україні створили власну Футбольну Федерацію України. До того ж почався наступний складний період розвитку українського футболу, адже найсильні гравці команд «побігли» за кордон [53, с. 23-26]. Тобто, від попередніх радянських систем за яким проводилися тренування просто не залишилося.

Отже, дивлячись на усю історію розвитку українського футболу можна зробити невеликий висновок – ця гра показує себе усім своїм болівальникам, як насичена та цікава з великою історією гра. Вона схожа на дитину, яка з кожним роком свого життя досягає все більших висот та продовжує розвиватися.

В Україні, так як і у всьому світі дуже розвинена тема спорту, ним займається велика кількість українців різних вікових категорій та відносять його до невід'ємних частин свого життя. Адже саме спорт та спортивна мораль представляють собою не лише основу здорового способу життя кожної людини але і представляє собою моральний вибір сучасної молоді. Зміцнення та підтримка здоров'я громадян України а точніше дітей, підлітків та дорослого населення має неперервний зв'язок зі спортивним та фізичним вихованням, а фізична культура виступає тут у якості головного засобу

підвищення рівня соціальної та трудової активності індивідів, поступово починає задовольняти їх моральні, естетичні та творчі запити [56, с. 207].

Проте не звертаючи увагу на те, що головне завдання держави – це забезпечення підтримки та розвитку здоров'я людей, в Україні розвитку набуває тенденція зниження фізичної активності серед молоді. Повсякденне життя сучасної людини займає використання комп'ютерних та мультимедійних технологій сучасності, натомість дуже малий проміжок часу виділяється для прогулянок на свіжому повітрі та заняттям спортом. Разом з тим конкурувати з процесом розвіку вільного часу молоді стає практично неможливою задачею. Але саме футбол володіє усіма перспективами для рівної боротьби за рухливий а головне здоровий спосіб життя [54, с. 235].

Як уже зазначалося – футбол виступає у якості найпопулярнішого виду спорту, який за власними масштабами уже підкорив більшу частину людства до цього ж ще й більшу частину галузей економіки світу. Трансляція футбольних матчів має найвищі рейтинги у засобах масової інформації. Комп'ютерні та мобільні відеоігри з футболу також входять до списку продуктів з великим прибутками, адже з кожним новим роком їх попит лише росте. Навіть, якщо звернутися до літератури то у сучасному світі існує безліч видань та книг які посвячені лише грі у футбол.

Сьогодні футбол ми уже не можемо назвати простою грою – це більше схоже на кільтове видовище, яка веде свій розвиток паралельно розвитку людства. На сьогодні усі світові правила футболу диктуються Європою, аже саме там проводяться найкращі турніри на які бажає потрапити кожен футболіст, саме там розміщені найкращі стадіони, вона має футболістів найвищого класу, які грають лише на найкращих чемпіонатах [55, с. 203].

Теми впливу футболу на розвиток духу сучасної молоді нещодавно звернула свою увагу і США та Китай – це країни з гігінським політичними та економічними можливостями, які створюють та розвивають стратегії для програми розвитку та популяризації цієї на декілька років вперед не лише у

своїх країнах. Велика увага влади тих країн відводиться саме дитячому футболу: будуються футбольні майданчики, до шкільної програми додається більше уроків присвячених футболу. Їхньою головною задачею – є забезпечення доступного футболу для дітей у кожному населеному пункті.

Дивлячись на такі тенденції цих держав та їх геополітичних лідерів Україна також задумується про майбутнє та шляхи розвитку футболу. Опираючись на те, що географічно та культурно відноситься до Європи, то і цінності нам також є близьким за сенсом.

Футбол – це не просто спорт, це частина України, яка розвивалася та ставала сильнішою разом з нею. Саме тому важливим моментом, є залучення досвідчених та професійних спеціалістів, які могли вірно донести до дітей та молоді ази гри у футбол та тим самим розповідати їм історію розвитку цієї гри, для підвищення рівня їх національного духу [57, с. 253].

Футбол – можна використати, як досить гарний старт та стимул швидше увійти до частини Об'єднаної Європи, де цікавляться та займаються процесом розвитку цієї гри люди усіх вікових категорій суспільства. Що в свою чергу має ще більше вплинути на розвиток підтримки та стимуляції молоді до поширення саме українського футболу.

ВИСНОВКИ

Отже, підбиваючи підсумки цієї роботи, необхідно підмітити, що головною ідеєю футболу є саме цілеспрямованість та досягнення позитивних результатів на будь якій товариській грі та будь-якому чемпіонаті з футболу.

Саме самовіддана праця команди, тренерів та федерацій з моменту зародження футболу та на протязі усього періоду його розвитку до сучасного з кожним наступним роком покоряє все більшу кількість прихильників та любителів футболу. Завдяки своїй історії та пройденому шляху, на мою думку футбол і завойовує повагу до себе не лише серед своїх шанувальників. Переглядаючи таблиці з результатами кожного матчу який був проведений, переглядаючи усі перемоги та невдачі можна підкреслити, що у такому випадку футбол України та кожної іншої країни проявляє досить високий рівень витримки та наполегливості відносно розвитку. Навіть якщо за приклад узяти одяг футболістів, адже на самому початку розвитку цієї гри форми взагалі не існувало - доводилося грати босими ногами то зараз виробництво взуття та одягу для футболу є одним із самих прибутков заходів і таких прикладів можна написати ще безліч.

Та процес розвитку футболу приніс нам не лише велику кількість прибутку на цьому виді спорту, головним його прибутком є саме його гравці та команди, які з кожним новим матчем демонструють нам все кращі результати для досягнення яких тренери використовують найкращі на їх думку стратегії та методи гри на полі.

Щодо цієї праці, то з упевненістю можу сказати що було виконано усі завдання, які стояли на самому початку, а саме:

- Було досить детально досліджено процес розвитку футболу – як гри, його стилей та тактик;
- Було представлено розробку та розвиток кожної техніки;
- Особливої уваги було приділено питання розвитку футболу у післявоєнні роки;

- Та на протязі усієї роботи а особливо у останньому пункті було продемонстровано футбол у якості впливового фактору на підвищення національного духу молоді та не тільки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович В. В. Урок футболу: 6-й клас / В. В. Абрамович // Фізичне виховання в школах України. – 2012. – № 8. – С. 18 – 20.
2. Акимов В. А. Организация и проведение занятий и соревнований по футболу в сельской местности: учеб. пособие / Акимов В. А., Николаев В. А., Салымов В. Т. – Смоленск: [б. и.], 1984. – 81 с.
3. Андреев С. Н. Футбол в школе / С. Н. Андреев. – Москва: Просвещение, 1986. – 143 с.
4. Андреев Є. Урок футболу. 11 клас / Є. Андреев // Фізичне виховання в школах України. – 2011. – № 9. – С. 13–15.
5. Барсук О.Л., Кудрейко А.И. Страницы футбольной летописи. - Минск: Полымя, 1987. – 155 с.
6. Балакін М., Михайлов М. Футбол України. - К. 1968, ст. 153.
7. Васильчук А. Г. Гуртки з футболу в школі: навч. посіб. / Васильчук А. Г. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 232 с.
8. Все о спорте. Справочник, 2-е изд., в 3-х т. – М.: Физкультура и спорт, 1988. 176 с.
9. Васьков Ю. В. Уроки футболу в загальноосвітній школі / Ю. В. Васьков, І. М. Пашков. – Харків: Торсінг, 2003. – 224 с.
10. Вихров К.Л. Знакомство с футболом. - К.: Реклама, 1983. - 81с.
11. Все про футбол: Довідник / Сост. А. Соскін. М., 1972. – 305с.
12. Віхров К. Л. Футбол у школі: навч.-метод. посіб. / К. Л. Віхров. – Київ: Комбі ЛТД, 2004. – 255 с.
13. Все о футболе: Справочник / Сост. Лебедев Л.Г. - М.: Сов. спорт, 1990. – 237 с.
14. Віхров К. Л. Футбол у школі: Навчально-методичний посібник.- К: Комбі лтд 2002. - 156 с.
15. Гольдес І.100 легенд світового футболу. Вип.1 / Гольдес Ігор В'ячеславович.- М.: Нова справа, 2003. – 89с.

16. Гуськов С. І. Перехід до ринкової економіки і розвиток фізичної культури і спорту // Теорія і практика фіз. культури, 1991. - № 2. – 34-36 с.
17. Голощапов Б.Р. Історія фізичної культури і спорту. - М., 2002. С. 17-19.
18. Кулжінський І.П. Словник любителя футболу. - Ростов Н/Д., 1969. - 186с.;
19. Зінченко О. О. Уроки з футболу в школі: [навч. посіб.] / Зінченко О. О., Васильчук А. Г. – Київ; Чернівці: [б. в.], 2002. – 213 с.
20. Ігри та ігрові вправи техніко-тактичного характеру в підготовці футболістів: метод. посіб. / [Фалес Й. Г., Огерчук О. Ф., Колобич О. В., Дулібський А. В.]. – Львів: [б. в.], 1998. – 111 с.
21. Кожухов В.А. Футбол: Буклет. - К.: Вища шк., 1984. - 65с.
22. Левчук В. Є. Міні-футбол: вправи, ігри, стандарти: метод. посіб. / В. Є. Левчук. – Львів: [Укр. технології], 2006. – 116 с.
23. Лебедев І. В. Футбол. Єврокубки: Історія та статистика всіх турнірів. Одеса, 1996. – 95-96 с.
24. Матвеев Л.П. Теория спорта. - М.: Воениздат, 1997. - 304 с.
25. Мондозолевский Г.Г. Щедрость игрока. – М.: Физкультура и спорт, 1984. – 173 с.
26. Мягченков Н.И. Мини футбол: Справочник – М.: Физкультура и спорт, 1984. – 291 с.
27. Miller T. Globalization and sport: playing the world / T. Miller, G. Lawrence, J. McKay, D. Rowe. - London, Sage.- 2001. – 135 p.
28. Олімпійський футбол : метод. посіб. / [розроб. В. В. Соломонко, Г. А. Лисенчук, О. В. Соломонко]. – Київ : Олімп. література, 1998. – 60 с.
29. Пирогов Б. А. Футбол: Хроніка, події, факти. М., 1995. – 204 с.
30. Пирогов Б.А. Футбол: Хроніка, події, факти / Пирогов Б.А.- М.: Сов. спорт, 1995. – 70 с.

31. Професійний спорт: підручник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту / під заг. ред. С.І. Гуськова, В.Н. Платонова.- К., Олімпійська література. - 2000. – 86 с.
32. Платонов В. Професіоналізація олімпійського спорту / Теорія і методика фіз. виховання, 2005. - № 1. – 56-60 с.
33. Правдин В.А. и др. Футбол – игра для всех – М.: Физкультура и спорт, 1966. – 115 с.
34. Ріпак І. М. Футбол : навч. посіб. / Ріпак І. М. – Львів: Ліга-Прес, 2010. – 224 с.
35. Романенко А. Н. Книга тренера по футболу / А. Н. Романенко, О. Н. Джус, М. Е. Догадин. – Изд. 2-е, перераб., доп. – Київ: Здоров'я, 1988. – 252 с.
36. Соломонко В. В. Футбол / В. В. Соломонко, Г. А. Лісенчук, О. В. Соломонко. – Київ: Олімп. література, 1997. – 286 с.
37. Соломонко В. В. Футбол: посібник / В. В. Соломонко, Г. А. Лісенчук, О. В. Соломонко. – Вид. 2-е, випр. і доп. – Київ: Олімп. література, 2005. – 294 с.
38. Соломонко В. В. Футбол: навч.-метод. посіб. / В. В. Соломонко, Й. Г. Фалес, Б. В. Хоркавий. – Львів: [б. в.], 2007. – 134 с.
39. Соломонко В. В. Футбол у школі: посіб. для вчителів і школярів / Соломонко В. В., Лісенчук Г. А., Соломонко О. В., Пилипенко В. О. – Київ: [б. в.], 2011. – 293 с.
40. Соломонко В. В. Футбол у школі : посіб. для вчителів і школярів / Соломонко В. В., Лісенчук Г. А., Соломонко О. В., Пилипенко В. О. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – Київ: [б. в.], 2014. – 95 с.
41. Спортивные игры; Учеб. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2114 «Физ. воспитание» / В.Д. Ковалева. – М.: Просвещение, 1988. – 136-140 с.
42. Старостін Н.П., Зірки великого футболу. - М., 1969. – 218 с.;

43. Соломко В.В, Лісинчук Г.А, Соломко О.В. Футбол. Підручник для студентів вузів фізичного виховання і спорту. - К., Олимп. лит., 2005. - 295 с.
44. Тер–Ованесян А. А. Педагогические основы физического воспитания. М., «Физкультура и спорт», 1980. – 135 с.
45. Теория и методика физического воспитания: Учебное пособие для студентов фак. физ. Воспитания пед. ин-тов/ Б. А. Ашмарин, М. Я. Вилевский, К. Х. Грантынь. – М., Просвещение, 1985. – 78 с.
46. «Футбол: повна ілюстрована енциклопедія світового футболу». «Росмен-Издат» 2000. – 210 с.
47. Фізкультура і спорт. Мала енциклопедія - М.: «Веселка», 1982. – 267 с.
48. Футбол: Довідник /Авт. -Упоряд. Чумаков О.М. - М.: Фізкультура і спорт, 1985. – 147-150 с.
49. Футбол: Справочник / Авт. – сост. Чумаков Е.М. – М.: Фізкультура и спорт, 1985. – 38 с.
50. Физкультура и спорт. Малая энциклопедия – М.: «Радуга», 1982. – 175 с.
51. Футбол Association - правила, історія, тренування, тактика. Пер. з англ.- М., 1912. – 98-100 с.
52. Фізкультура і спорт. Мала енциклопедія - М.: «Веселка», 1982. – 197.
53. Футбол: Довідник / Авт.- Сост. Чумаков Е.М.- М.: Фізкультура і спорт, 1985. – 23-26 с.
54. Франков А. В. Футбол / А. В. Франков. – Харьков: Фактор, 2009. – 192 с. – 978-966-312-885-6. 16. Футбол: учебник / под общ. ред. П. Н. Казакова. – Москва: Физкультура и спорт, 1978. – 235 с.
55. Цирик Б. Я. Футбол / Б. Я. Цирик, Ю. С. Лукашин. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Москва: Физкультура и спорт, 1982. – 203 с.
56. Чанади А. Футбол. Стратегия / Арпад Чанади; [пер. с венг. Ю. Гербста]. – Москва: Физкультура и спорт, 1981. – 207 с.

57. Чанади А. Футбол. Техника / Арпад Чанади; [пер. с венг. В. М. Полиевктова]. – Москва: Физкультура и спорт, 1978. – 253 с.

58. Чанади А. Футбол. Тренировка / Арпад Чанади; [пер. с венг. Г. В. Мейзерова и Е. Н. Масленниковой]. – Москва: Физкультура и спорт, 1985. – 255 с.

59. Чернобай І. М. Розвиток швидкісних якостей юних футболістів: навч.- метод. реком. – Львів: Українські технології, 2007. – 60 с.

60. Шамардин В. Н. Футбол: учеб. пособие / В. Н. Шамардин, В. Г. Савченко. – Днепропетровск: Пороги, 1997. – 237 с.